

ความแปลกแยก และ ปัญหามนุษยธรรม ในระบบสังคมนิยม

เกษียร เตชะพีระ

สำหรับผู้ใฝ่ใจในลัทธิมาร์กซ์ทั้งหลาย ทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเปิดฉากขึ้นด้วยวิกฤตคลื่นยาวแห่งการตกต่ำทางเศรษฐกิจ ระลอกใหม่ของระบบทุนนิยมทั่วโลก⁽¹⁾ ได้นำความหวังอันเรอรอง มาให้ยิ่งใหญ่หลวง เอธิโอเปีย (ก.ย. 1974) กัมพูชา (เม.ย. 1975) เวียดนาม (เม.ย. 1975) โมแซมบิก (มี.ย. 1975) แองโกล่า (พ.ย. 1975) ลาว (ธ.ค. 1975) อฟกานิสถาน (เม.ย. 1978) เกรนาดา (มี.ค. 1979) อิหร่าน (เม.ย. 1979) นิการากัว (ก.ค. 1979) ทะยอยกันสลัดตัวจากเขตอิทธิพลของทุนนิยมโลกไป อย่างกระชั้นเนื่องกัน ทว่า เป็นเรื่องตลกที่ประวัติศาสตร์ล้อเลียน นักลัทธิมาร์กซ์ทั้งหลายว่า ทศวรรษแห่งชัยชนะดังกล่าวกลับลงเอยและเคลื่อนตัวไปสู่ต้นทศวรรษใหม่ที่ 1980 ด้วยวิกฤตของสังคมนิยมแทน การเปิดโปงหายนภัยแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน ระบบสังคมนิยมพวกล้านป่าเถื่อนทารุณของพอลพต ชาวเรือเวียดนามนับแสนที่ลงไปล่องอยู่ในทะเลด้วยแรงกดดันบีบหรือกระทั่งความรู้เห็นเป็นใจของรัฐบาลเวียดนาม เวียดนามยึดครองกัมพูชา จีนบุกรุกเวียดนาม โซเวียตยึดครองอฟกานิสถาน การต่อสู้กับอำนาจรัฐเผด็จการเหนือชนชั้นกรรมาชีพของชนชั้นกรรมาชีพ ไปแล่นคิดความผิดพลาดที่ไม่อาจเยียวยาของพคท. ทั้งหลายทั้งปวง

*บทความปริทัศน์ว่าด้วยหนังสือ ของ, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

ความแปลกแยกและปัญหามนุษยธรรมในระบบสังคมนิยม กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

ดอกหญ้า, 2526.

เหล่านี้ ๑๓๙ กระแทกกระทั้นมันสำนึกของผู้สัทธาธิมาร์กซ์ทั่วโลกอย่างสาหัส พวกเขาพากันจูงงสงสัย ตระหนกคั่น ปวดร้าว สรุบทบทวนและแสวงหาใหม่ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ก็คือผู้หนึ่งในจำนวนนั้น

ในสภาพวิกฤตศรัทธาธิมาร์กซ์ดังกล่าว ดูเหมือนว่าทางออกแต่เพียงประการเดียวที่จะช่วยกอบกู้อุดมการณ์มาร์กซิสต์ให้ดำรงอยู่รอดต่อไปได้อย่างทรงค่าก็คือ ชาวมาร์กซิสต์จำต้องวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมนิยมดังที่ดำรงอยู่ในประเทศที่เรียกตัวเองว่าสังคมนิยมอย่างเคร่งครัด อธิบายสภาพที่ออกนอกเหนือกฎเกณฑ์และความคาดหมายอันดีงามของสังคมนิยมออกมาอย่างกระจ่างให้ได้ กล่าวในแง่การวิพากษ์สังคมนิยมจึงเป็น“สิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อบรรลุเป้าหมายหนึ่งที่แน่นอน”(ในนัย hypothetical imperative ของKant) ซึ่งก็คือการฟื้นฟูลัทธิมาร์กซ์ของผู้ศึกษาลัทธิมาร์กซ์นั่นเอง แต่ลึกซึ้งและยาวไกลไปกว่านี้—ในฐานะมนุษย์—การวิพากษ์สังคมนิยมยังเป็น“สิ่งที่จำเป็นต้องทำในทางภาววิสัยโดยไม่ต้องคำนึงถึงเป้าหมายใดๆ “หรือ” ทำตามคติที่ท่านปรารถนาให้มันกลายเป็นกฎทั่วไปด้วยในขณะเดียวกัน”(categorical imperative ของ Kant) อีกด้วย⁽²⁾ เพราะก่อนที่จะเป็นนักลัทธิมาร์กซ์หรือ ชาวสังคมนิยม หรือ ชนกรรมาชีพ พวกเขาทั้งหลายเหล่านี้ก็คือมนุษย์ และตราบดีที่ระบบสังคมนิยมหรือการจัดตั้งไม่ว่าจะมาในยี่ห้อสวยงามใด ๆ ก็ตามเหยียบย่ำทำลายมนุษยภาพทรานส์มนุษย์ก็มีหน้าที่ที่จะต้องวิพากษ์คัดค้าน นี่ไม่ใช่เป็นเพียงความกล้าหาญทางจริยธรรมลอย ๆ เท่านั้น แต่เป็นการยืนยันค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองด้วย มนุษย์ที่ปล่อยให้เกิดการเหยียบย่ำทำลายมนุษยภาพของเพื่อนมนุษย์ต่อหน้าต่อตาแล้วเพิกเฉยนิ่งดูดาย โทนเลยเขาจะยืนยันค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของเขาเองได้อย่างไรเต็มปากเต็มคำเล่า? สำหรับมนุษย์ที่ชื่อ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ การจรดปากกาเขียน“ความแปลกแยกและปัญหามนุษยธรรมในระบบสังคมนิยม”จึงเป็นทั้ง hypothetical imperative, categorical imperative และเป็นการยืนยันค่าแห่งมนุษยภาพของตัวเองอีกด้วย

งานวิพากษ์สังคมนิยมที่ออกจากปลายปากกานักเขียนนักวิชาการมาร์กซิสต์ อติคมารกซิสต์ เอียงซ้าย เสรีนิยม อนุรักษนิยม ๑๓๙ ถ้าจะนับไปแล้วมีเป็นจำนวนมาก วัดปริมาณดูคงเต็มห้องสมุดเป็นห้อง ๆ ที่เดียว ปัญหาก็คือเราพอจะจำแนกแยกแยะประเภทได้อย่างไรบ้างหรือไม่? กล่าวเฉพาะงานที่มุ่งวิพากษ์ระบบสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ Tony Thordike ได้เสนอการจำแนกประเภทกว้าง ๆ ไว้ที่น่าสนใจในบทความก่อนข้างยาวชื่อ “The Revolutionary Approach : the Marxist Perspective”⁽³⁾ ว่าการวิจารณ์ระบบสังคมนิยมที่ดำรงอยู่เท่าที่ผ่านมา หากจับเอาระเบียบ

วิธีการศึกษาเป็นเกณฑ์จำแนกแล้ว ก็สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ (1). ประเภทที่เอาตำราคัมภีร์ของนักลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกทั้งหลายตั้งเป็นบรรทัดฐาน แล้วเอานโยบายและการปฏิบัติของระบบสังคมนิยมทั้งหลายเข้าไปวัดเทียบ ว่าเที่ยงตรงหรือเบี่ยงเบนไปจากหลักในตำราเพียงใดและ (2). ประเภทที่ใ้ซึมโนภาพ (concepts) และระเบียบวิธีการศึกษา (approach) ของลัทธิมาร์กซ์เป็นเครื่องมือ เข้าไปสำรวจสภาพความเป็นจริงทางสังคมที่แวดล้อมระบบสังคมนิยมอยู่ ดูการคลี่คลายของสภาพแวดล้อมและการผันแปรไปในการปฏิบัติและนโยบายของระบบสังคมนิยมเหล่านั้นรวมไปถึงปฏิสัมพันธ์อย่างวิภาษระหว่างสภาพแวดล้อมกับระบบสังคมนิยม สำหรับระเบียบวิธีการศึกษาและมโนภาพของลัทธิมาร์กซ์ที่สำคัญแล้วก็คือทฤษฎีวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองมาร์กซิสต์

สำหรับ Thordike เองเขามีความเห็นว่าการวิพากษ์สังคมนิยมประเภทที่ 2 จะสอดคล้องตรงกับสวิตซ์ของลัทธิมาร์กซ์มากกว่าแบบ 1 ทั้งนี้เพราะลัทธิมาร์กซ์ถือหลักญาณวิทยาแบบวัตถุนิยม การศึกษาสรรพสิ่งควรเริ่มจากความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ทางภาววิสัยมาสู่ความคิด อุดมการณ์ขององค์ประธานผู้กระทำการทางอภิวสัย การปฏิบัติก็คือการสะท้อนตอบอย่างมีพลังวิริยภาพขององค์ผู้กระทำการทางอภิวสัยที่ไปผลักดันการเปลี่ยนแปลงสิ่งภาววิสัยตามกฎเกณฑ์ของสิ่งภาววิสัยนั่นเอง ความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธีระหว่างวัตถุกับจิตที่ให้วัตถุกำหนดจิต วัตถุเป็นหลักจิตเป็นรอง และแสวงหาสิ่งจริงโดยเริ่มจากความเป็นจริงทางวัตถุวิสัยไปสู่อภิวสัยนี้ มาร์กซ์เป็นผู้เริ่มขึ้นด้วยการ“ปฏิวัติ”วิภาษวิธีระหว่างวัตถุกับจิตของเฮเกลซึ่งให้จิตสำคัญเหนือวัตถุเป็นครั้งแรก⁽⁴⁾ ถึงกับมีคำกล่าวว่ามีมาร์กซ์เป็นผู้จับวิภาษวิธีที่เฮเกลกลับหัวทศกะเมณไว้ นั่นพลักตั้งขึ้นใหม่ใหม่ให้เข้าที่ แต่ดูเหมือนงานวิพากษ์สังคมนิยมประเภท 1 จะเพียรพยายามจับวิภาษวิธีที่มาร์กซ์ตั้งไว้พลักเอาหัวกลับลงพื้นอีกครั้ง Thordike สรุปว่างานวิพากษ์สังคมนิยมประเภท 1 นี้เป็นการทำให้ลัทธิมาร์กซ์กลายเป็นแบบเฮเกลหรือนัยหนึ่งกลายเป็นแบบจิตนิยม (Hegelianize Marxism)

หากเอาเกณฑ์และแบบการจำแนกของ Thordike เป็นบรรทัดฐานเทียบวัดงานวิพากษ์สังคมนิยม “ความแปลกแยกฯ” ของปรีชาดู ก็จะพบว่างานชิ้นนี้เป็นแบบ 1 นั่นเอง โดยปรีชาได้เขียนไว้ในหน้า 128 ของหนังสือดังกล่าวยืนยันให้กระจ่างแจ้ง เป็นการเพิ่มเติมจากที่เนื้อหาฟ้องแก่ผู้อ่านอยู่แล้วด้วย และย้ำว่าในสายตาของปรีชาเองงานวิพากษ์สังคมนิยมแบบ 1 นี้มีความจำเป็น⁽⁵⁾

คงไม่มีข้อโต้แย้งว่างานวิพากษ์สังคมนิยมแบบ 1 นี้ มีความจำเป็นอยู่ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าจำเป็นอย่างไรและเพียงใดต่างหาก ผู้วิจารณ์เห็นพ้องกับปรัชญาว่างานวิพากษ์แบบ 1 ช่วยย้ำบอกเราว่า เป้าหมายของการปฏิวัติและระบบสังคมนิยมคือมนุษยที่บรรลุศักยภาพแห่งมนุษยภาพปลอดพ้นจากสภาวะแปลกแยก ทั้งปวง เป้าหมายดังกล่าวนี้จะต้องกำกับการเลือกใช้วิธีการ เป็นหลักการสูงสุดในการพิจารณาประเมินค่าและเป็นวิญญาณของกระบวนการปฏิวัติสู่สังคมนิยม จำเป็นเพียงใด? หรือนัยหนึ่ง ข้อจำกัดของงานวิพากษ์แบบ 1 มีหรือไม่และถ้ามีอยู่ตรงไหน? ผู้เขียนเห็นว่าหากการวิพากษ์สังคมนิยมจำกัดรอบไว้แต่เฉพาะเพียงแบบแรกแล้ว มันก็เป็นการวิพากษ์ที่เพื่อเอื้อเลือนลอย เพราะมันไม่สามารถเกาะกุมเงื่อนไขรูปธรรมทางประวัติศาสตร์แห่งความแปลกแยกในยุคสมัยของความสัมพันธ์ทางสังคมหนึ่ง ๆ ได้ เราไม่สามารถแก้ปัญหาคความแปลกแยกอย่างเป็นรูปธรรมได้จนกว่าเราจะมีงานวิพากษ์สังคมนิยมในแบบ 2 การแก้ปัญหาคจะต้องมีความเข้าใจปัญหาเป็นปฐมและความเข้าใจปัญหา (ในที่นี้คือความแปลกแยกและปัญหามนุษยธรรมในระบบสังคม-นิยม) จะมิอาจเกิดขึ้นได้อย่างมีนัยทางปฏิบัติการจนกว่าเราจะมี การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรมต่อระบบสังคม-นิยมที่ดำรงอยู่เมื่อกล่าวมาถึงจุดนี้ก็ต้องให้เครดิตว่างานของปรัชญาเป็นการเตือนใจมิให้ล้มเป้าหมายสูงสุดปลายทางของลัทธิมาร์กซ์นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป เมื่อหยิบงานเขียนชิ้นดังกล่าวของปรัชญาวางลงในบริบทของประวัติศาสตร์ขบวนการภูมิปัญญาสังคมนิยมไทยและทาบวัดโดยเทียบเคียงกับบรรดาศาวรรณกรรมวิพากษ์สังคมนิยมทั้งหลายแล้ว งานชิ้นนี้ก็มีความพยายามที่จะ “ทะลวงผ่าน” ความอับจนของลัทธิมาร์กซ์ในสังคมไทยโดยนักวิชาการผู้สนใจลัทธิมาร์กซ์ไทยผู้หนึ่ง ด้วยการให้ปรัชญาสำนักลัทธิมาร์กซ์แนวมนุษยนิยมเป็นระเบียบวิธีการศึกษา เอามโนภาพ “ความแปลกแยก” และ “มนุษยธรรม” เป็นหลักในการวิพากษ์และมีมนุษยเป็นจุดศูนย์กลางในการวิเคราะห์ แทนที่จะเป็นอำนาจหรือเศรษฐกิจ

สิ่งที่ผู้วิจารณ์จะพยายามทำในลำดับต่อไป คือทำความเข้าใจกระจ่างถกเถียงและชี้ข้อต่างและข้อเหมือนทางทรรศนะของผู้เขียนกับปรัชญา(ดังที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้)

แก่นสารของความเป็นมนุษย์กับความแปลกแยก

ปรัชญาได้ให้อธิบายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับปัญหาแก่นสารของความเป็นมนุษย์ในทฤษฎีมาร์กซิสต์แต่ประการใด เพียงแต่เอ่ยถึงไว้แบบพอสั้น ๆ ในหน้า 137 เท่านั้นว่า “มนุษย์มีแก่นแท้ที่มีลักษณะของความเป็นอิสระและเต็มไปด้วยพลังของการสร้างสรรค์” ซึ่งไม่ชัดเจนพอจะนำมาอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์ได้ สำหรับการนิยามและอธิบายความแปลกแยกของปรัชญาปรากฏในหน้า 11-13 และ 39 ของหนังสือ โดยสาระแล้วการเข้าใจต่อปัญหาความแปลกแยกของปรัชญาและผู้เขียนต้องตรงกัน เพียงแต่ผู้เขียนเห็นว่าในองค์ความรู้ของทฤษฎีมาร์กซิสต์เรื่องความแปลกแยกแบบเนื่องกับเรื่องแก่นสารของความเป็นมนุษย์อย่างแยกกันไม่ออก และมีแต่ทำความเข้าใจขั้นพื้นฐานต่อแก่นสารของความเป็นมนุษย์ก่อน จึงจะเข้าใจความแปลกแยกในโลก-ทัศน์มาร์กซิสต์อย่างชัดเจนได้ ผู้เขียนจึงใคร่ขอเสนอเสริมเติมให้ระบบคิดครบวงจร

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ปฏิเสธความคิดที่ว่ามนุษย์มีแก่นสารของความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นนิรันดร์ แผงฝังอยู่ในตัวมนุษย์ทุกกาลเทศะ แก่นสารหรือธาตุแท้ของมนุษย์มิใช่ดีเลิศหรือเลวร้าย ขาวหรือดำ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทฤษฎีมาร์กซิสต์ปฏิเสธการตราคคุณภาพของมนุษย์ออกมาเป็นแบบใดแบบหนึ่งอย่างถาวรตายตัวโดยตัดออกจากฐานของความเป็นจริงทางสังคมที่เป็นรูปธรรมในประวัติศาสตร์ ในสายตาของทฤษฎีมาร์กซิสต์แก่นสารของความเป็นมนุษย์นั้นถ้าให้คุณค่าก็ “เป็นกลาง” ถ้าให้เป็นที่ “สีเทา” ส่วนที่ว่ามนุษย์ในยุคสมัยหนึ่ง ๆ ของประวัติศาสตร์จะมีแก่นสารของความเป็นมนุษย์อย่างไร? ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตอบว่านั่นเท่ากับผลรวมของเหล่าความสัมพันธ์ทางสังคมของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์นั้น ๆ หมายความว่าจะค้นพบแก่นสารของความเป็นมนุษย์ในยุคสมัยหนึ่ง ๆ ได้ก็ต้อง “ทำการบ้าน” สำรวจวิจัยความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคหนึ่ง ๆ นั้นเสียก่อนนั่นเอง การให้สูตรหรือคำตอบสำเร็จรูปต่อปัญหาแก่นสารของความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องพันวิสัยระเบียบวิธีการคิดแบบมาร์กซิสต์⁽⁶⁾

อย่างไรก็ตาม แม้จะไร้สูตรสำเร็จสำหรับแก่นสารของความเป็นมนุษย์ แต่ความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตที่มีใหม่มนุษย์ ก็เป็นเรื่องประจักษ์ตลอดมาในประวัติศาสตร์ เช่นนี้แล้วจะมีกรอบเกณฑ์การพิจารณาอย่างไรบ้างหรือไม่เล่า-ในเมื่อไม่แตะแก่นสารของมนุษย์ที่เป็นนามธรรมตรง ๆ-เพื่อกำหนดนิยามความเป็นมนุษย์ที่ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นขึ้นมาไว้? คำตอบต่อปัญหานี้ นำเราไปสู่ปัญหาความแปลกแยกอีกทอดหนึ่งดังนี้

ในเชิงวิทยาศาสตร์สังคม ทฤษฎีมาร์กซิสต์วางเงื่อนไขอันจะเป็นตัวกำหนดนิยาม “มนุษย์ภาพ” (humanly defining conditions) ไว้ 2 ประการ⁽⁷⁾ คือ (ก) มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตทางสังคม หรือ สิ่งมีชีวิตทางเผ่าพันธุ์ (social being or species being) หมายความว่ามนุษย์ยังชีพอยู่ได้รอดก็คือเมื่อรวมกลุ่มกันเป็นสังคมเพื่อเอาชนะธรรมชาติ และมนุษย์ปัจเจก “มนุษย์ภาพ” ของคนโดยส่วนรวมและโดยปัจเจกภาพได้ก็แต่ในสังคมเท่านั้น ทว่าปฏิบท (paradox) ที่น่าเศร้าในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็คือระเบียบสังคมของมนุษย์ที่ผ่านมาได้รับการก่อตั้งขึ้นไว้ในสภาพที่ยังผลให้มนุษย์ส่วนน้อยปัจเจกศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของตนได้ด้วยเงื่อนไขที่พวกเขาต้องกดขี่เหยียบย่ำมนุษย์ส่วนข้างมากลงไว้จนไม่มีโอกาสประจักษ์ค่าความเป็นมนุษย์ของตน สังคมมนุษย์ที่ผ่านมาจึงประกอบด้วยมนุษย์ส่วนน้อยที่สมมุนุษย์กับมนุษย์ส่วนมากที่ไม่สมมุนุษย์ดำรงอยู่เคียงคู่และสัมพันธ์กันอย่างขัดแย้ง ภาวะการณ์เช่นนี้มีที่มาขึ้นมูลฐานจากความล้าหลังของพลังผลิตทางวัตถุของสังคม และ “ภาวะจำยอม” เหล่านี้ก็เป็นที่มาของอุดมคติ “ยูโทเปีย” ทั้งหลายทั้งปวงแห่งจินตนาการของมนุษย์ด้วย⁽⁸⁾ ในแง่หนึ่งจึงอาจกล่าวได้ว่าทางเดินของมนุษยชาติในประวัติศาสตร์ก็คือทางเดินอันคดเคี้ยวหักเหจาก “ภาวะจำยอม” ที่ทุกขเวทนาดังกล่าวข้างต้นไปสู่เสรีภาพที่ปลอดจากการถูกกดขี่และจำต้องกดขี่ทั้งหมด โดยมีพลังผลิตทางวัตถุเป็นแผ่นศิลาหยั่งเท้าและมีมนุษย์เป็นผู้ก้าวเดินทาง และ (ข) เงื่อนไขที่กำหนดนิยามความเป็นมนุษย์ประการที่ 2 คือ การใช้แรงงานอย่างสร้างสรรค์ หมายความว่าในกระบวนการที่มนุษย์ใช้แรงงานเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมไปในทิศทางสู่เป้าปรารถนาของตนนั้น มนุษย์สามารถคิดสรุปบทเรียนจากการทำงานของคนทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวอย่างมีพลังวิริยภาพในการสะท้อนตอบ (หมายถึงกระบวนการ perceptual knowledge conceptual knowledge ในสมองมนุษย์) และนำไปสู่การปรับปรุงการทำงานของคนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น บรรลุเป้าปรารถนาของตนได้อย่างเสรีมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ อาจกล่าวได้ว่า การใช้แรงงานอย่างสร้างสรรค์สร้างมนุษย์ขึ้น ผลักพานาร้อนเป็นสัตว์ที่ก้าวหน้าที่สุดมาเป็นมนุษย์⁽⁹⁾

ปัญหาประการหนึ่งที่แนบเนื่องกับเงื่อนไขที่กำหนดนิยามมนุษย์ภาพข้อที่ 2 นี้ก็คือ ปฏิบัตระหว่างเจตจำนงกับผลในประวัติศาสตร์ ซึ่งก็คือการที่มนุษย์ประสบชะตากรรมครั้งแล้วครั้งเล่าที่การต่อสู้ด้วยเจตจำนงอันดี นำไปสู่ผลที่เลวร้ายแปลกต่างไปจากเจตจำนงของตน ปริศนาของความขัดแย้งกันในตัวเองระหว่างเจตจำนงกับผลนี้แหละที่ทำให้ให้นักปรัชญาอิตาลคอมมิวนิสต์

อย่าง เลสเช็ค โคลาโควสกี สรุปว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของปีศาจวิทยา ภารกิจที่มนุษย์จะควบคุมได้ไม่¹⁰ ปริศนานี้ผู้เขียนใครจะลองเสนอข้อสังเกตบางประการดูในตอนต่อไปของความ อย่างไรก็ตามในที่นี้ผู้เขียนขอสรุปขั้นต้นว่า จากการร่วมกันใช้แรงงานอย่างสร้างสรรค์ในสังคมที่เองมนุษย์จึงพัฒนาศักยภาพของตนเองแตกต่างหากจากสัตว์ออกมา จึงได้เสพผลผลิตจากการทำงานของคนและที่สำคัญกว่านั้นคือเสพความปิติสุขจากการที่สามารถดัดแปลงธรรมชาติให้อำนวยประโยชน์สุขแก่คนหรือ “นายสภาวะแห่งตน(มนุษย์)ให้ปรากฏในธรรมชาติ”ได้⁽¹¹⁾

เมื่อวางเงื่อนไขที่กำหนดนิยามความเป็นมนุษย์ไว้ 2 ประการหลัก ๆ ดังกล่าวนี้แล้ว เราก็คืบต่อไปให้ความกระจ่างแก่ปัญหาความแปลกแยกได้ ความแปลกแยกก็คือการพรากเอาเงื่อนไขที่กำหนดนิยามความเป็นมนุษย์ให้แปลกแยกไปจากตัวมนุษย์ด้วยเหตุแห่งความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมนั้นเอง ความแปลกแยกจึงเป็นผลอันเกิดขึ้นในสังคมซึ่งมีความสัมพันธ์การผลิตในแบบที่ (ก) จัดวางมนุษย์ให้อยู่ในฐานะตำแหน่งที่แปลกแยกออกจากกัน ขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์กัน (แบ่งเป็นชนชั้น, ประชาชาติ) โดยที่ความแปลกแยก ขัดแย้ง เป็นปฏิปักษ์กันระหว่างมนุษย์นี้เป็นเงื่อนไขจำเป็นแก่การดำรงอยู่ของระเบียบสังคมนั้น (ข) พรากเอาอิสระเสรี อำนาจควบคุมตนเอง ควบคุมการผลิตและผลผลิตออกไปเสียจากตัวมนุษย์ที่อยู่ในกระบวนการใช้แรงงาน ทำให้การใช้แรงงานของมนุษย์หมดสิ้นคุณภาพสร้างสรรค์ แต่กลายเป็นกระบวนการอันน่าเบื่อหน่าย พันธนาการ และกร่อนทำลายตัวมนุษย์ให้ตกเป็นทาสของกระบวนการใช้แรงงานนั่นเอง¹²

เกณฑ์กว้าง ๆ ของความแปลกแยกเช่นนี้ ดูจะเป็นเกณฑ์สากลที่ใช้แทบวัดตรวจสอบได้ทุกสังคม และเมื่อยึดเอาเกณฑ์ดังกล่าวเป็นฐานการวิเคราะห์แล้ว ก็จะได้ข้อสรุปว่ามีเฉพาะเพียงสังคมนิยมเท่านั้นที่มีความแปลกแยก หากสังคมนิยมชั้นก่อนหน้าทุนนิยมก็ล้วนมีความแปลกแยก และในระบบสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ซึ่งมีวรรณะข้าราชการที่ย่อมยังมีความแปลกแยกอยู่ด้วย การสำแดง “กำลังฝีมือ” ของนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่สำคัญจึงอยู่ที่การวิเคราะห์เข้าใจความแปลกแยกเฉพาะในรูปธรรมของสังคมนิยมหนึ่ง ๆ ว่ามีรูปการแสดงออกเฉพาะอย่างไร ปมเงื่อนก็คือความจำเป็นที่จะต้องศึกษาปัญหาความแปลกแยกอย่างมีแนวทรรศนะทางประวัติศาสตร์ (historical perspective) ด้วยแนวทรรศนะทางประวัติศาสตร์นี้เอง จึงเป็นไปได้ที่จะเข้าใจปัญหาความแปลกแยกอย่างเป็นรูปธรรม และก็ด้วยแนวทรรศนะทางประวัติศาสตร์นี้อีกนั่นแหละ จึงจะเล็งทะลุมายาการความเป็นอมตะของความแปลกแยกได้ มองเห็นเงื่อนไขแห่งการปรากฏขึ้นของมัน

Engels 1864

และเงื่อนไขแห่งการสลายสูญไปของมันได้

กระนั้นแล้ว ภาวะหมดสิ้นความแปลกแยกจะเป็นต้น-
ใดเล่า? คำตอบต่อปัญหานี้คงเป็นเรื่องการออกกำลังทางสมองเพื่อ
จินตนาการล้วน ๆ R.N. Berki นักวิชาการผู้ศึกษาลัทธิมาร์กซ์ได้
เสนอไว้ในบทความ “On Marxian Thought and the Problem
of International Relations”⁽¹³⁾ ว่า ภาวะสุดสิ้นความแปลกแยกก็คือ
ภาวะที่มนุษย์กลับสู่อ้อมแขนแห่งเผ่าพันธุ์ของตน หมายความว่า
ไม่มีการแบ่งแยกมนุษย์ออกเป็นกลุ่มย่อยไม่ว่าในแบบใดแนว
ใดอีกต่อไป ซึ่งก็คือ ไม่มีการแบ่งออกเป็นชนชั้น (แนวคิง) ไม่มี
การแบ่งออกเป็นชาติ (แนวนอน) ไม่มีการแบ่งงานกันทำ และ
มนุษยชาติทั้งโลกจะรวมกันเป็นองค์เดียวโดยมีเสรีภาพร่วมกัน
ในการควบคุมคัดแปลงสิ่งแวดล้อม (ตามความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นเป็น
ลำดับต่อกฎเกณฑ์ทฤษฎีแห่งการเคลื่อนไหวของสิ่งแวดล้อมไม่
ใช่ตามอำเภอใจของคน)

เจตจำนงของมนุษย์กับแนวโน้มของประวัติศาสตร์

ทฤษฎีมาร์กซ์ตีพิมพ์พิจารณาสังคมโดยองค์รวมทั้งระบบ
ของมัน จับความสัมพันธ์การผลิตของสังคมเป็นปมเงื่อนในการ
วิเคราะห์ ดูความขัดแย้งระหว่างความสัมพันธ์การผลิตกับพลังการ
ผลิต ศักยภาพวัตของสังคมซึ่งก็คือวิถีแห่งการคลี่คลายของ
ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจสังคมนั้น แล้วทำนายแนวโน้มของการ
พัฒนาของสังคม

ทว่าประวัติศาสตร์มิใช่เป็นเพียงกิจของแนวโน้ม
ประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นกฎทฤษฎีอันไร้ชีวิตจิตใจเท่านั้น ประวัติ
ศาสตร์ยังเป็นเรื่องของมนุษย์ผู้กระทำการทางอัตวิสัยด้วย ถึงตรง
นี้ทฤษฎีมาร์กซ์ตีในฐานะสังคมศาสตร์สำนักหนึ่งก็พบกับข้อ
จำกัดของมัน มันทำได้เพียงทำนาย มันมิสามารถบังคับคาลโลกให้
เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มของประวัติศาสตร์ประดุจ
ว่ามันเป็นโครงการสวรรค์หรือมนต์วิเศษได้ ถึงตรงนี้ก็เป็นเรื่องของ
เจตจำนงมนุษย์ผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงโลกจริง ๆ ในประวัติ
ศาสตร์แล้ว⁽¹⁴⁾

ก็แหละถ้ามนุษย์มีเจตจำนงร่วมกัน (la volonté générale ของ Rousseau) ก็จะเป็นการดีที่อย่างน้อย มนุษย์ทั้งหมดใน
สังคมก็จะได้ทุ่มโถมพลังกำลังความสามารถผลักดันลัทธิสังคมนิยม
หมุนไปตามทิศทางของเจตจำนงร่วมนั้น ทว่าในความเป็นจริงไม่มี
สิ่งทีเรียกว่าเจตจำนงร่วมกันของมนุษย์ดำรงอยู่ มีแต่เจตจำนง

ของชนชั้นต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน และต่างก็มุ่งหมายจะผลักดันสังคมไปในทิศทางที่สวนกันไปมา บ้างก็ต้องการรักษาสถาบันภาพเดิมไว้ บ้างก็ต้องการให้สังคมเปลี่ยนไป และบ้างก็ต้องการ“ฟื้นสวรรค์วิมาน”ในอดีตขึ้นมา⁽¹⁵⁾

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจตจำนงของมนุษย์กับแนวโน้มของประวัติศาสตร์ดูเหมือนจะเป็นปริศนาที่ยากแก่การเข้าใจที่สุดประการหนึ่งของทฤษฎีมาร์กซิสต์ ในขั้นต้นเราคงพูดได้กว้าง ๆ ว่า เจตจำนงของชนชั้นที่สอดคล้องกับแนวโน้มของประวัติศาสตร์มีโอกาสมากกว่าในการที่จะเปลี่ยนแปลงโลกไปในทิศทางของตนได้สำเร็จ แต่“โอกาสมากกว่า”ยังไม่เท่ากับ“เปลี่ยนได้สำเร็จจริง” ตัวแปรที่จะต้องนับเข้ามาในสมการนั้นนอกเหนือจากแรงต้านทานของกลุ่มชนชั้นอื่น ๆ ที่มีเจตจำนงเฉพาะของตนก็คือมนุษย์ที่คิดและมีข้อจำกัด

ญาณวิทยาวัตถุนิยมถือว่าไม่มีสิ่งใดอยู่นอกวิสัยการรับรู้ของมนุษย์ นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถสังสมองค์รวมแห่งความรู้ของตนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นสืบต่อไปได้ นี่คือฐานของการอ้างว่ามนุษย์มีศักยภาพจะรับรู้“สังจรรรมสัมบูรณ์” แต่ทว่ามนุษย์สามัญซึ่งยังชีวิตอยู่ด้วยข้อจำกัดของมิติเวลาสถานที่ไม่มีวันจะรู้“สังจรรรมสัมบูรณ์”ได้เด็ดขาด ฉะนั้นแล้ว“สังจรรรมสัมบูรณ์”จึงเป็นสิ่งที่สามารถรู้ได้แต่ไม่มีวันจะรู้สำหรับมนุษย์

ไม่เพียงแต่มนุษย์จะถูกจำกัดด้วยมิติเวลาสถานที่เท่านั้น โลกภาววิสัยอันเป็นเป้าหมายแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์ยังเปลี่ยนแปลงไปอยู่ทุกวันเวลาด้วย ในสภาพเช่นนี้ประกอบด้วย

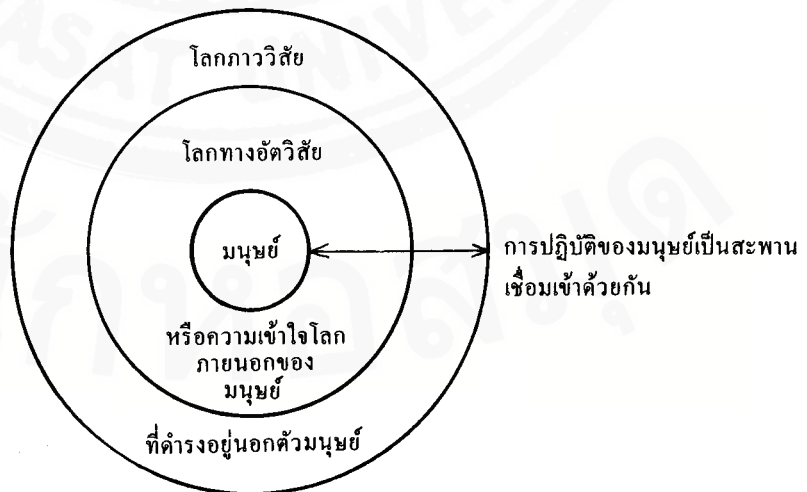
อ่อนน่านับการอันเป็นวิสัยสามัญของมนุษย์ เช่น ความไม่ละเอียดรอบคอบ การขาดความแน่นอน เราจึงมักพบเห็นสภาพที่มนุษย์รับรู้ผิด ๆ รับรู้ถูกแต่ทำผิด รับรู้ถูกทำถูกแต่ไม่ทำจริงจังเด็ดเดี่ยวพอ รับรู้ผิดแต่ทำสำเร็จ ฯลฯ ฉะนั้น เจตจำนงของชนชั้นจึงมักประสบความล้มเหลวในการยึดกุมแนวโน้มของประวัติศาสตร์หรือเปลี่ยนโลกให้เป็นไปตามแนวโน้มนั้น

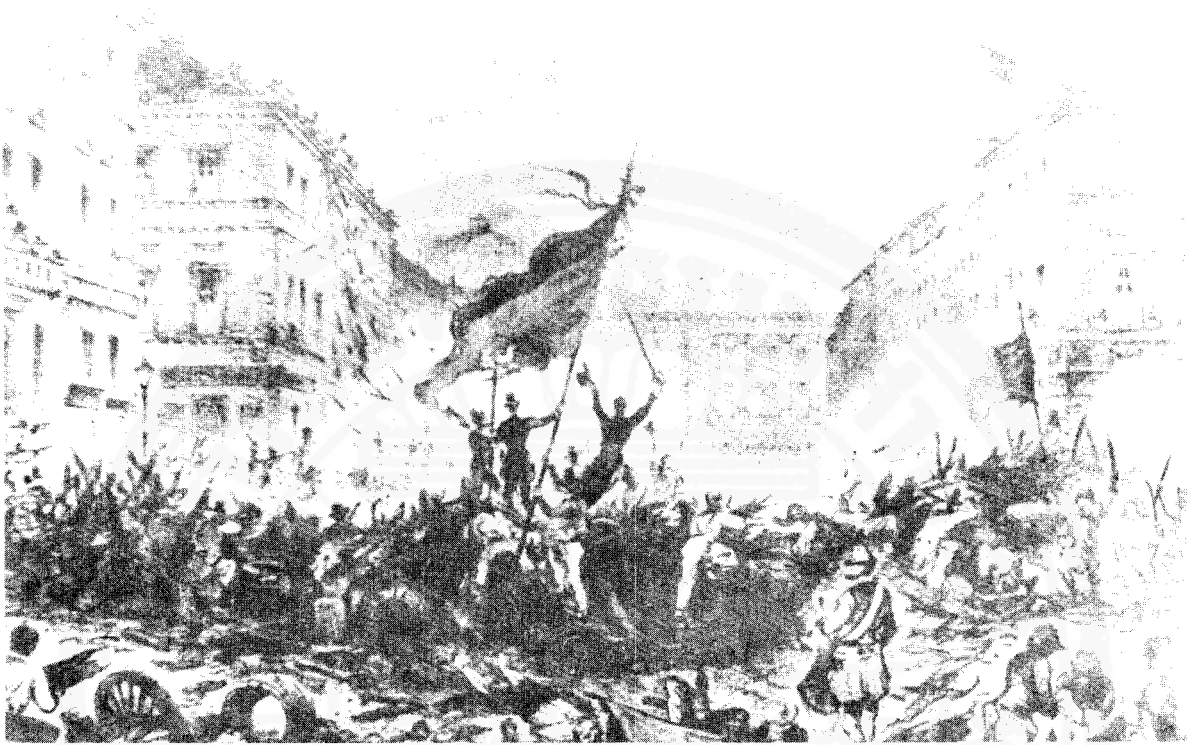
เพื่อเฟงพินิจกันให้จำเพาะเจาะจงลงไปอีก เราจะเคลื่อนย้ายจากปัญหาเจตจำนงของมนุษย์กับแนวโน้มของประวัติศาสตร์ไปสู่ปัญหาทฤษฎีกับการปฏิบัติ และ วิธีการกับเป้าหมาย ต่อไป

ความแยกห่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติและระหว่างวิธีการกับเป้าหมาย

Nicos Poulantzas นักทฤษฎีมาร์กซิสต์สำนักโครงสร้าง(structuralism) ชาวฝรั่งเศสผู้บุกเบิกทฤษฎีมาร์กซิสต์ว่าด้วยรัฐทุนนิยมสมัยใหม่ ได้เคยเขียนไว้เกี่ยวกับปัญหาทฤษฎีกับการปฏิบัติว่า “มีระยะห่างทางโครงสร้างอยู่เสมอระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติและระหว่างทฤษฎีกับความเป็นจริง”(Il y a toujours une distance structurelle entre la théorie et le pratique entre la theorie et le réel)⁽¹⁶⁾ จากคตินี้ผู้เขียนใคร่อาศัยเป็นแนวทางในการอธิบายต่อไปว่า ระยะห่างทางโครงสร้างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติคืออยู่ในกระบวนการแปรทฤษฎีมาเป็นการปฏิบัติและสรุปประสบการณ์จากการปฏิบัติกลับขึ้นเป็นทฤษฎี

รูปที่ 1

จากรูปที่ 1 เนื่องจากขีดจำกัดแห่งความรับรู้ของมนุษย์อันเนื่องมาจากมิติกาละตะสะ กับการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิรันดร์ของโลกภาววิสัย ฉะนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ระหว่างมนุษย์กับโลกภาววิสัยที่เคลื่อนไหวอยู่นอกตัวเราและเป็นอิสระจากเรานั้น มิได้เป็นหนึ่งเดียวกัน ความรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อโลกภาววิสัย มิใช่เท่ากับ โลกภาววิสัยนั่นเองอย่างแน่นอนตายตัว หากทว่าโดยปกติวิสัยแล้วมนุษย์ได้สร้างกรอบความคิดตามความรับรู้เข้าใจโลกของคนชั้นล้อมรอบตัวเองชุดหนึ่งต่างหาก ซึ่งผู้เขียนขอเรียกว่า โลกทางอัตวิสัยของมนุษย์ สิ่งนี้ประกอบไปด้วยมโนภาพ(concepts) ต่าง ๆ ที่ยึดโยงกันอยู่ด้วยระเบียบและความหมายที่แน่นอนหนึ่ง ๆ สิ่งที่มีก่เกิดขึ้นก็คือ มนุษย์ยึดติดอยู่กับโลกทางอัตวิสัย และมักหลงถือเอาว่าโลกทางอัตวิสัยนี้เท่ากับหรือเป็นหนึ่งเดียวกับโลกภาววิสัย โดยมองไม่เห็นว่ามีระยะห่างทางโครงสร้างดำรงอยู่ระหว่างโลกทั้งสองนั้น

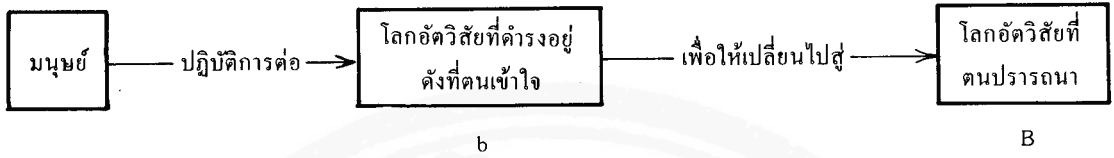
ก็แล้วระยะห่างทางโครงสร้างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัตินี้สามารถเชื่อมต่อกันเข้ามาหรือไม่เล่า? และกลไกใดจะทำหน้าที่เชื่อมต่อกันทั้งสองเข้าด้วยกัน? คำตอบก็คือ เชื่อมต่อได้ และ การปฏิบัติทางสังคมที่ประสานเป็นเอกภาพกับทฤษฎีของมนุษย์(praxis)นี้เองเป็นตัวเชื่อม⁽¹⁷⁾ มนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตทางสังคมที่รู้จักใช้แรงงานอย่างสร้างสรรค์ รู้จักคิดและสรุปทฤษฎี

จะทำหน้าที่เชื่อมหรือร่นระยะห่างทางโครงสร้างระหว่างโลกอัตวิสัยกับโลกภาววิสัยได้ด้วยการปฏิบัติ(เปลี่ยนแปลงโลกภาววิสัย)-สรุป (ผลลัพธ์จากการตัดแปลง แล้วนำมาปรับแก้โลกทางอัตวิสัยของคนให้สอดคล้องกับโลกทางภาววิสัยยิ่งขึ้น ใช้ความรู้ใหม่ทฤษฎีใหม่มาเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงโลกภาววิสัยใหม่) -ปฏิบัติ-สรุป-ปฏิบัติ-สรุป วนเวียนไปอยู่เช่นนี้มีอยู่สืบ

โดยฐานคติเรื่องการปฏิบัติ(praxis) และเรื่องมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการที่มีพลังวิริยภาพทางอัตวิสัย เราจึงตั้งสมมุติฐานว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเกิดเอกภาพ ระหว่างโลกอัตวิสัยกับโลกภาววิสัย หรือนัยหนึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดสังขธรรม แต่ทว่าก็เนื่องจาก “ขีดจำกัดแห่งความรับรู้ของมนุษย์อันเนื่องมาจากมิติกาละตะสะ กับการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิรันดร์ของโลกภาววิสัย” ฉะนั้น เอกภาพระหว่างโลกอัตวิสัยกับโลกภาววิสัยจึงเป็นเอกภาพเฉพาะที่มีลักษณะชั่วคราว ขึ้นต่อกาลและเทศะหนึ่ง ๆ ที่แน่นอนเท่านั้น หรือนัยหนึ่ง สังขธรรมที่มนุษย์ได้มาจากการปฏิบัติและสรุปทฤษฎีนั้น อย่างดีที่สุกก็เป็นเพียง สังขธรรมสัมพัทธ์เท่านั้นเอง

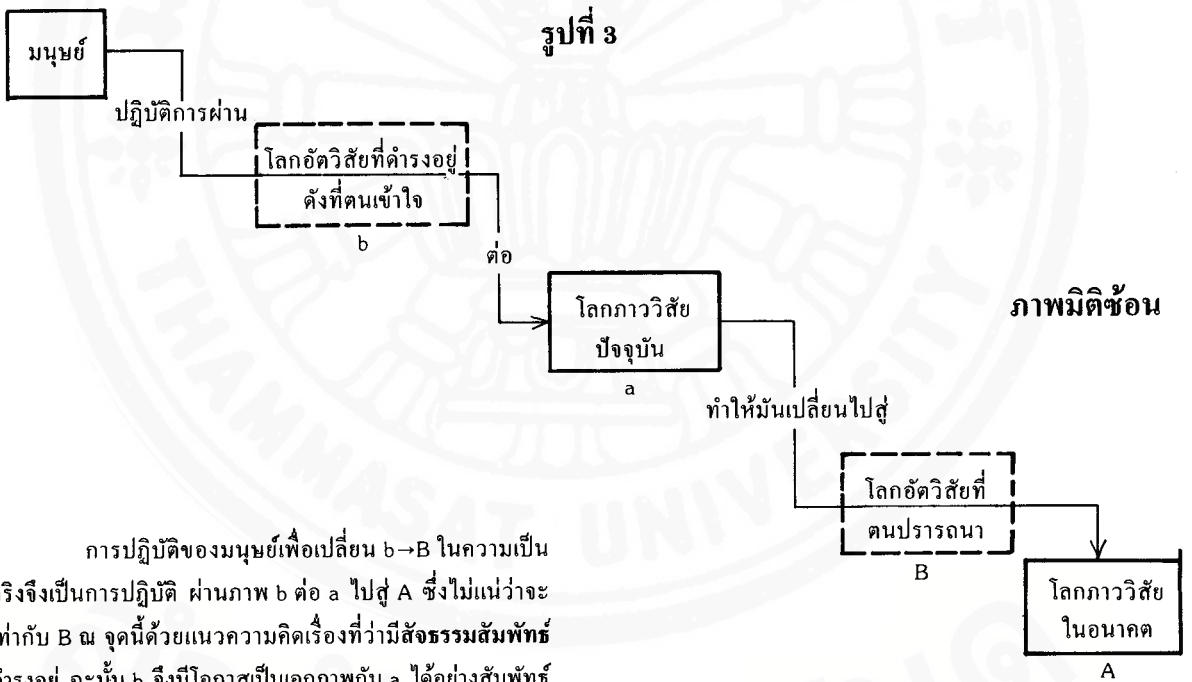
ต่อไปเมื่อเราพึงพินิจดูว่าการปฏิบัติของมนุษย์ เราจะพบว่ามันคลี่คลายตัวออกมา เช่นนี้คือ

รูปที่ 2

ภาพมิติตเดี่ยว

นี่คือสิ่งที่มนุษย์เข้าใจเอาว่าตัวเองได้กระทำ กล่าวคือ คนกระทำการเปลี่ยนแปลง โลกดังที่ตนเข้าใจ หรือ b ไปเป็น โลกที่ตนปรารถนาให้เป็นหรือ B แต่ทว่าในทางเป็นจริง มีโลกภาววิสัยที่ดำรงอยู่นอกเหนือเจตจำนงของมนุษย์ และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ของมันเองดำรงอยู่ ฉะนั้นสิ่งที่มนุษย์ทำจริง ๆ จึงน่าจะเป็นดังนี้

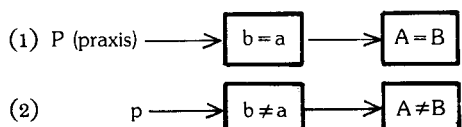

ภาพมิตีซ้อน

การปฏิบัติของมนุษย์เพื่อเปลี่ยน $b \rightarrow B$ ในความเป็นจริงจึงเป็นการปฏิบัติ ผ่านภาพ b ต่อ a ไปสู่ A ซึ่งไม่แน่ว่าจะเท่ากับ B ณ จุดนี้ด้วยแนวความคิดเรื่องที่ว่า **มีสังขธรรมสัมพัทธ์** ดำรงอยู่ ฉะนั้น b จึงมีโอกาสเป็นเอกภาพกับ a ได้อย่างสัมพัทธ์ ในกรณีนั้น การปฏิบัติต่อ a ก็จะเท่ากับปฏิบัติต่อ b และสามารถนำไปสู่ B ได้ หรือนัยหนึ่ง $A=B$

แต่เนื่องจากลักษณะ **สัมพัทธ์** ของสังขธรรม และการปฏิบัติของมนุษย์นั้นกระทำผ่านมิติเวลา (นอกจากนี้ยังมีปัจจัยความผิดพลาดตามวิสัยมนุษย์ (Human errors) และอุบัติเหตุอื่น ๆ อีก แต่ ณ ที่นี้สมมุติว่า *ceteris paribus* (เสีย) ฉะนั้น b กับ a จึงมักไม่สอดคล้องต้องตรงเป็นเอกภาพกัน และทำให้การปฏิบัติของมนุษย์ลงเอยด้วย A ที่ B เราอาจสรุปเป็นสูตรง่าย ๆ ว่า

ระยะห่างทางโครงสร้างระหว่าง $A - B$ แปรตาม ระยะห่างทางโครงสร้างระหว่าง $a - b$

(2) -การวิจารณ์ “แรงงานรับจ้างในระบบสังคมนิยม” ของปริชา มิใช่เสนอว่า แรงงานรับจ้างแบบทุนนิยมมีอยู่ในระบบสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ แต่จะจะเป็นการเรียก “แรงงานรับจ้าง” ด้วยนัยลบ และมีเนื้อหาคล้ายแรงงานเกณฑ์ในระบบศักดินามากกว่า (หน้า 50-55)

(3) -การประเมินค่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหลังการปฏิวัติ หรือในระบบสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ เป็นประเด็นที่ผู้เขียนเห็นต่างกับปริชามากที่สุด ขอทำความเข้าใจกระจ่างว่าประเด็นมิใช่อยู่ที่ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลง (แม้ปริชาบางครั้งบางโอกาสในบางบทความจะพูดราวกับว่าโลกหยุดหมุน ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเลยก็ตาม)⁽²²⁾ แต่เป็นเรื่องการประเมินค่า ซึ่งปริชาให้ในแง่ลบด้านเดียวมาก ผู้เขียนเห็นด้วยเต็มที่ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีต้นทุนชีวิต และความทุกข์ทรมานของมนุษย์มากมาย และมีผลแง่ลบอยู่มหาศาล แต่ในเมื่อมันเกิดขึ้นแล้วก็ก่อให้เกิดเงื่อนไขใหม่ที่กำลังก้าวหน้าไปทางด้านในบางด้านด้วยเช่นกัน ดังนั้น การมัวคร่ำครวญกันต่อประเด็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสาหัสเสีย เทเสีย โดยมิได้มองดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงอย่างมีมิติประวัติศาสตร์ จะช่วยให้เรามีสายตาที่ชัดเจนต่ออดีต และปัจจุบันของการเปลี่ยนแปลงได้กระนั้นหรือ? และหากไม่มีสายตาที่ชัดเจนดังกล่าวแล้วจะมีอันทำให้การหลีกเลี่ยงมันในอนาคตที่ยังจำต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกต่อไปยากขึ้นหรือ? ในประเด็นนี้ขอให้พิจารณาการประเมินค่าความเปลี่ยนแปลงในสังคมหลังการปฏิวัติของ Rudolf Bahro, Isaac Deutscher⁽²³⁾ ดูบ้าง

(4) -ปัญหาการบริหาร (bureaucracy) ผู้เขียนเห็นว่านี่เป็นปมปัญหาใหญ่ที่ยังมีการศึกษาและพัฒนาความเข้าใจต่อมันน้อยในแวดวงนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ไทย ทำให้หลายคนบรรลุถึงสังขรณ์อย่างถูกละหุกว่า “Who says organization, says oligarchy” แบบ Robert Michels⁽²⁴⁾ คงไม่ต้องแย้งว่ามีอันตรายที่องค์กรหนึ่ง ๆ ของชนชั้นกรรมากรจะพัฒนาไปเป็นแบบราชการดำรงอยู่จริง (โปรดดู Paul A. Baran, บทนำของ The Political Economy of Growth, Isaac Deutscher. “Roots of Bureaucracy”) แต่คงต้องแย้งสักหน่อยก่อนว่า **อันตรายนั้นไม่เท่ากับผลบันปลายที่จำต้องป็น** เพราะในขณะที่มีแนวโน้ม องค์กรต่าง ๆ ก็สามารถสร้างแนวต้านทาง (countertendency) ขึ้นมาได้ องค์กรการรัฐการของสังคมนิยม (Bureaucratized Worker’s Organizations) -วิเคราะห์ในแง่หนึ่ง-จึงไม่ใช่ข่องเงยขึ้นมาจากองค์กรกรรมากรอย่างตรงกระ แต่อย่างวิภาษหมายความว่า อย่างมีความขัดแย้งภายในตัวเอง และ แนวต้านทางฝ่ายแพ้แก่แนวโน้ม (ดู Ernest Mandel, “The Leninist Theory of Organization” และ Leon Trotsky,

“Stalinism and Bolshevism”)⁽²⁵⁾

(5) -หน้า 139, 141, 150-151, 154-156 ปริชาได้นำเสนอสิ่งที่ดูจะมีนัยทางการปฏิบัติสำคัญที่สุดในหนังสือเล่มนี้นั้นคือยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการปฏิวัติแนวมนุษยนิยม สำหรับสังคมนิยมไทย โดยปริชาได้นิยาม สังคมใหม่ที่พึงปรารถนา(ยูโทเปีย), การปฏิวัติอันจะเป็นกระบวนการนำไปสู่ยูโทเปีย และนำเสนอ “ยุทธศาสตร์การปฏิรูปเชิงรุก” ให้ดำเนินการปฏิรูปเพื่อนำไปสู่การปฏิวัติ ในยุทธศาสตร์นี้ก่อนอื่นต้องทำการปฏิวัติวัฒนธรรมในทุกหนทุกแห่ง และปฏิเสธค่านิยมเก่าแต่เดิม กล่าวโดยสรุป ถ้าหากยุทธศาสตร์การปฏิวัติมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ พุ่งเข้าไปอำนาจการเมือง เข้ายึดอำนาจรัฐก่อน แล้วจึงทำการพลิกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตทั่วทั้งสังคมจากบนสู่ล่างแล้ว ยุทธศาสตร์การปฏิวัติแนวมนุษยนิยมของปริชา ก็กำลังเสนอให้มุ่งเกาะกินโครงสร้างอำนาจจากหน่วยย่อยระดับล่างก่อน แล้วขึ้นสู่บนค่อย ๆ เปลี่ยนดุลอำนาจของทั่วทั้งสังคมมาสู่ฝ่ายปฏิวัติ (ไม่มีการจำแนกขั้วระหว่าง “ฝ่ายปฏิรูป” กับ “ฝ่ายปฏิวัติ” ดูหน้า 157)

ผู้เขียนไม่มีอะไรจะพูดตรง ๆ กับข้อเสนอนี้ได้มากไปกว่าเป็นข้อเสนอที่น่าสนใจและน่าลองขบคิดกระทู้ปฏิบัติดู เพียงแต่มีข้อท้วงติง 2 ประการคือ

(ก) ยุทธศาสตร์ของปริชาพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาการบริหาร โดยไม่เสนอให้มองการจัดตั้งของฝ่ายปฏิรูป-ปฏิวัติใด ๆ อย่างแน่ชัด ทั้งนี้เพราะปริชาอยู่ในข้อสมมุติฐานที่ว่า “กฎเหล็กของคณาธิปไตย” คำนึงงานอยู่ รูปขบวนฝ่ายปฏิรูป-ปฏิวัติจึงออกมาเป็นแนวหลวม ๆ ที่มีเอกภาพทางเป้าหมายและแนวคิดมนุษยนิยมเป็นแนวเหนี่ยวนำเข้าหากัน พุดง่าย ๆ ปริชา กำลังปฏิเสธองค์การจัดตั้งแบบเลนิน เพราะปริชาถือว่า ระบบราชการ (ระบบสตาลินด้วย?) กับองค์การจัดตั้งแบบเลนินเป็นสิ่งเดียวกัน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งถือว่าอันตราย กับ ผลบันปลายเป็นสิ่งเดียวกันนั่นเอง

ปริชาได้อธิบายสมมุติฐานทางประวัติศาสตร์ขององค์การจัดตั้งแบบเลนินว่ากำเนิดมาในลักษณะเฉพาะทางการเมืองของระบอบซาร์แห่งรัสเซีย และย้ำว่า “แต่เราอย่าลืมว่าแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพรรคแบบนั้นเหมาะสมกับภาวะเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นเท่านั้น นั่นก็คือจัดตั้งพรรคเพื่อยึดอำนาจรัฐ”

ถ้าเช่นนั้น ผู้เขียนมีข้อสงสัยที่จะตั้งเป็นคำถามอยู่ 3 ประการ **ประการแรก** เงื่อนไขเฉพาะของระบอบซาร์แห่งรัสเซีย

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เหมือนหรือต่างกับระบบการเมืองไทยปัจจุบันอย่างไร? โลกทุนนิยมเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เหมือนหรือต่างกับโลกทุนนิยมใน 25 ปีหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 อย่างไร? **ประการสอง** ภารกิจการปฏิรูปเชิงรุกเพื่อการปฏิวัติสังคมนั้นระบบ ไม่นับรวม และไม่ต้องผ่านการยึดอำนาจรัฐใช่หรือไม่? **ประการที่สาม** องค์การจัดตั้งแบบที่เลนินเสนอ เหมาะสมเฉพาะกับเงื่อนไขของระบบอักษาร์แห่งรัสเซีย หรือ เหมาะสมโดยทั่วไปกับโลกทุนนิยมในยุคจักรวรรดินิยมและการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพด้วย? (โปรดอ่านบทสัมภาษณ์ Ernest Mandel ในวารสาร New Left Review ฉบับที่ 100, November 1976-January 1977, pp. 97-131)

(๗) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปเชิงรุกตั้งอยู่บนฐานความเชื่อของการขยายพลังความคิดและขยายผู้เห็นด้วยกับการต่อสู้ แบบอนุกรมเลขคณิตใช่หรือไม่ (1-2-3-4) ฯลฯ? ความเชื่อดังกล่าวนี้มีอยู่อย่างหนาแน่นในแนวคิด Orthodox Marxism โดยเริ่มจากคติของมาร์กซ์ที่ว่า “อุดมการณ์ของชนชั้นปกครองเป็นอุดมการณ์ที่ครอบงำสังคม” ฉะนั้น มวลชนผู้ไม่ปฏิวัติก็เพราะเขาถูกหลอกลวงมอมเมาจากอุดมการณ์ของชนชั้นผู้ปกครอง

ดังลึกลงไปจากผิวของคำกล่าวนี้ก็คือ ทฤษฎีจิตสำนึกแบบจิตนิยม ที่อธิบายว่าจิตสำนึกจอมปลอมของคนเกิดจากการถูกหลอกลวง (manipulation) ล้วน ๆ ในอีกแง่หนึ่งทฤษฎีจิตสำนึกแบบวัตถุนิยม อธิบาย จิตสำนึกจอมปลอมว่าแน่นอนลงว่าการหลอกลวงมีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกจอมปลอมในหมู่มวลชนอยู่ แต่มีข้ออิทธิพลเดียวที่ยังไม่มีอิทธิพลหลัก ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดจิตสำนึกจอมปลอมในหมู่มวลชน คือ ปัจจัยทางวัตถุต่างหาก – ซึ่งก็คือตัวกระบวนการใช้แรงงานที่แปลกแยกและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมที่เป็นความสัมพันธ์เชิงสินค้า นี่ต่างหากที่ตอกตรึงพื้นฐานการจิตสำนึกของมวลชนไว้ในกรอบอุดมการณ์ดั้งเดิม เพราะประสบการณ์จากการดำเนินชีวิตใช้แรงงานทุกเมื่อเชื่อวันของเขานี้เองที่ทำให้เขาปรับเอาอุดมการณ์เก่า และปฏิบัติอุดมการณ์ใหม่ในภาวะสงบสันติ

เมื่อต้นคอกของจิตสำนึกจอมปลอม คือ ปัจจัยทางวัตถุอันได้แก่กระบวนการใช้แรงงานที่แปลกแยก และความสัมพันธ์เชิงสินค้าในสังคมแล้ว การจะพ้นจากจิตสำนึกจอมปลอมก็มีแต่ในภาวะที่มนุษย์สลัดเหวี่ยงตนพ้นจากกระบวนการทางวัตถุเหล่านั้นเท่านั้น หมายความว่า มีแต่ในภาวะวิกฤตทางสังคม ที่มวลชนพ้นจากวิถีดำเนินชีวิตและการทำงานตามปกติออกมาเผชิญกับวิกฤตอย่างเต็มหน้า และเข้มข้นเท่านั้น จึงมีความเป็นไปได้ที่จะขจัดจิตสำนึกจอมปลอมออกไปแล้วก้าวพ้นไปสู่จิตสำนึกใหม่

มีแต่ในภาวะวิกฤตสังคมนั้นที่การขยายพลังความคิด และผู้เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงจะมีทางเป็นไปได้ (ไม่เท่ากับเป็นได้จริงยังมีปัจจัยอื่นอีก) อย่างกว้างขวางด้วยอนุกรมเรขาคณิต ⁽²⁶⁾

(6) ระเบียบวิธีการศึกษา ความแปลกแยกในระบบสังคมนิยมที่ดำรงอยู่โดยละเอียดของระบบเศรษฐกิจโลก มองข้ามแรงกดดันที่ระบบทุนนิยมโลกครอบงำครบบระบบสังคมนิยมทั้งหลายอยู่ เป็นระเบียบวิธีการศึกษาที่รอบด้านและให้ภาพส่วนทั้งหมดได้จริงหรือไม่? ⁽²⁷⁾

สรุป

การประมวลเรียบเรียงความคิดและถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นระบบเป็นงานกินแรงและลำบาก **ปรัชญา**ก็คือผู้ถูกขูดขูด ผู้เขียนเป็นผู้เดินตามอย่างค่อนข้างสะดวก นี่เป็นการเอาเปรียบอย่างหนึ่งแล้ว ดังนั้นทั้งหลายทั้งปวงที่วิจารณ์มาไม่ได้หมายความว่าผู้เขียนจะสามารถทำได้ดีกว่า **ปรัชญา** หรือไม่มีความเห็นด้วยกับ **ปรัชญา** เสียเลย หากนึกเห็นพ้อง และนิยมชมชอบหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ความมั่งคั่งสมบูรณ์ทางวัตถุ (พลังการผลิตที่ก้าวหน้า) อาจเป็นเหตุแห่งการแปลกแยกได้เท่ากับความยากจนขาดแคลนเป็นต้น

ในยุคสมัยหนึ่ง วิวัฒนาการของทฤษฎีมาร์กซิสต์ในสังคมนิยม เป็นไปอย่างแนวตั้งด้านเดียว และเรียวยาวเรื่อย ๆ paradigm อันเก่าดำรงคงอยู่ และครอบครองความคิดของผู้สนใจลัทธิมาร์กซ์ไทยส่วนใหญ่อยู่นานเกือบทศวรรษ (2516-2524) และผลิต “ตุ๋น” นักขุดดินที่ขยันขันแข็งกับหน้ากับมาตุจฉาสร้างสังคมใหม่ขึ้นมาจับพัน ๆ หมื่น ๆ อย่างเป็นขบวนจวบจนกระทั่งธรรมชาติได้ละเมิดความคาดหมายของ paradigm เก่าไปเสีย (anomaly) ขบวนตุ๋นล้มครืนลงเหลือแต่ที่ร้างว่างเปล่า แต่นั่นไม่ใช่เท่ากับการสิ้นสุด มนุษย์ผู้ไม่ยอมจำนน ผู้ที่ยังเชื่อว่าตนเรียนรู้โลกได้ และเปลี่ยนแปลงโลกได้ ได้คิดปึกเข้ากับตัว แล้วบินสูงขึ้นเป็นนกนักฝัน พินสาด้วยจินตนาการ แล้วสร้างยูโทเปียแห่งสังคมใหม่ขึ้นอย่างองอาจสง่างาม (paradigm shift) ⁽²⁸⁾

ยูโทเปียมนุษย์นิยมของปรัชญา ได้ปรากฏขึ้นแล้วอย่างวิจิตร เป็นแผนผังของประติมากรรมมนุษย์อันมั่งมื่น กอปรด้วยสติปัญญา และจินตนาการ ไม่ว่ามันยังมีจุดอ่อนอันชวนให้คัดค้านความวิสัยสิ่งเกิดใหม่อย่างไร ขอเราจงปรบมือดั่ง ๆ ใหญ่โตเปียนี้สักครั้งเกิดด้วยว่าอย่างน้อยบนผืนแผ่นดินนี้ยังมีมนุษย์ผู้เทิดทูนมนุษยภาพ และกล้าลุกขึ้นมาคัดค้านมนุษย์

ของจงทำจริงตามที่ท่านฝัน

เชิงอรรถ

1. ดู Ernest Mandel, *Long Waves of Capitalist Development* (Cambridge, 1980)
2. จาก Bertrand Russell, "Kant" in *History of Western Philosophy and its Connection with Political and Social circumstances from the Earliest Times to the Present Day* (London : Unwin Paperbacks, 1979), P. 683
3. Tony, Thorndike, "The Revolutionary Approach : the Marxist Perspective, in *Approaches and Theory in International Relations*, edited by Trevor Taylor (London : Longman, 1978) PP. 57-58
4. Louis Althusser, "Marx's Relation to Hegel" in *Montesquieu, Rousseau, Marx : Politics and History*, translated from the French by Ben Brewster (London : Verso Editions, 1982)
5. จำต้องกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า ปรีชาได้เขียนงานวิทยานิพนธ์สังคมนิยมแบบ 2 ไร่ด้วยหลายบททั้งระบบสังคมนิยมเวียดนาม, โปแลนด์, สหภาพโซเวียต, จีน และแอฟริกา ดูรายชื่อข้อเขียนเหล่านี้ได้ในหน้า 186 ของหนังสือ "ความแปลกแยกๆ" นี้ และปรีชา เข็มพวงส์สันต์, "สังคมนิยมชาฟารี" ในนิตยสารวงการ ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2526 หน้า 54-55
6. จากการสรุปของ Lucio Colletti ในบท Glossary of Key Terms ใน Karl Marx, *Early Writings*, introduced by Lucio Colletti, translated by Rodney Livingston and Gregory Benton (In.p.] : Penguin Books, 1975), p. 430
7. James Russell, "Alienation" in *Marx-Engels Dictionary* (Westport : Greenwood Press, 1980), p.6
8. Michael Harrington, *Socialism* (New York : Bentam Books, 1977), Chapter 2 "The Preconditions of the Dream"
9. Engels เสนอความเห็นนี้ไว้ในบทความสั้นชื่อ "The Part played by labour in the transition from ape to man"
10. คูปริดี บุญซื่อ, *ปรีชาวิทย์ของการเปลี่ยนแปลง* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เกสตีไทย, 2525) และบทวิจารณ์ของเกษียร เตชะพีระ ในวารสารธรรมศาสตร์ปีที่ 11 ฉบับที่ 3, กันยายน 2525, หน้า 145-151
11. Charles Taylor, "Marxist Philosophy" in *Men of Ideas*, edited by Bryan Magee (Oxford and New York : Oxford University Press, 1982), pp. 30-31
12. James Russell, **เพ็งอั่ง**
13. R.N. Berki, "On Marxian Thought and the Problem of International Relations, "World Politics" Vol. XXIV, 1971, pp. 80-105
14. E.H. Carr, *What is History?* (New York : Vintage Books, 1967), p. 182
15. Althusser ได้ชี้จุดขัดแย้งใน "สัญญาประชาคม" ข้อนี้อย่างแหลมคมในบทที่ว่าด้วย Rousseau ในหนังสือเล่มที่ **เพ็งอั่ง ดูเชิงอรรถ 4**
16. Nicos Poulantzas, *L'Etat, le pouvoir, le socialisme* (Paris : Presses Universitaires de France, 1978), p. 24
17. ตามนิยามของ George Novack ใน *Polemics in Marxist Philosophy* (New York : Monad Press, 1978), p. 318
18. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *คำบรรยายวิชาความรุนแรงกับความไม่รุนแรงในการเมือง, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง กรุงเทพฯ, 21 กรกฎาคม 2526*
19. โปรดอ่านสุวินัย ภรณาลักษณ์ แปลและเขียนคำนำ, *มรดกทางความคิดของสหภาพแรงงานโซลิดาริตี* (กรุงเทพฯ : ภาจารยสาร, 2525), หน้า 13-14, 26-27

20. Tony Cliff, **State Capitalism in Russia** (London : 1974) หรือ **Russia : A Marxist Analysis** (London : 1964)
21. เช่น Ernest Mandel, **Revolutionary Marxism Today** (London : NLB, 1979), Chapter III "The Transitional Regimes in the East" และ Isaac Deutscher, **Marxism in Our Time** edited by Tamara Deutscher (London : Jonathan Cape Ltd., 1972) บท "Roots of Bureaucracy"
22. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "มาร์กซ์-แต่ไปข้างหน้าอีกหนึ่งร้อยปี" ในเอกสารสมัชชาวิชาการสังคมศาสตร์เพื่อการวิจัยประจำปี 2526 ของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 12-2-8, 12-2-9
23. Rudolf Bahro, **The Alternative in Eastern Europe** (London, 1978) pp. 116f. และ David Horowitz edited, **Isaac Deutscher : The Man and His work** (London : Macnodald, 1971), p. 12
24. Robert Michels, **Political Parties** (London : Collier-Macmillan, 1968)
25. Ernest Mandel, "The Leninist Theory of Organization" in **International Socialist Review**, 31, 1970 และ Leon Trotsky, "Stalinism and Bolshevism" in **Essential Works of Socialism** edited by Irving Howe (New Heaven and London : Yale University Press, 1976), pp. 359-369
26. Ernest Mandel, "The Leninist Theory of Organization"
27. นักทฤษฎีมาร์กซิสต์สำนักระบบโลก สำนักศิษย์ของ Wallerstein แห่งสหรัฐฯ ได้ทดลองอภิปรายเรื่องนี้ไว้ใน Christopher K. Chase-Dunn edited, **Socialist States in the World System** (Beverly Hills : Sage Publications, 1982), pp. 15-16
28. เหล่านี้เป็น concepts หลัก, ที่ Thomas Khun ใช้อธิบาย paradigmatic revolution ในทางวิทยาศาสตร์ โปรดดู Thomas S. Khun, **The Structure of Scientific Revolutions** (Chicago : University of Chicago Press, 1970)

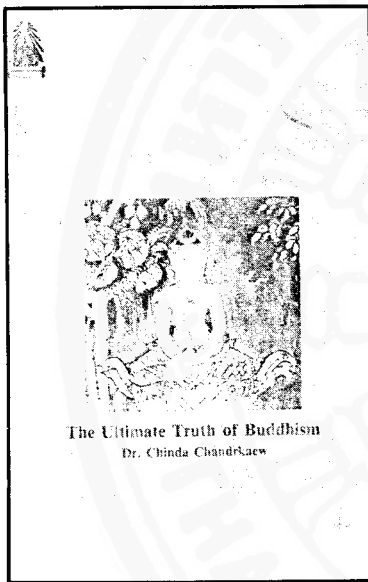
วิ จ า ร ส ญ ญ ์ ญ ส ี อ

ดร.จินดา จันทร์แก้ว

Nibbāna: The Ultimate Truth of Buddhism.

สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2525 254 หน้า

หนังสือภาษาอังกฤษที่เขียนโดยนักวิชาการไทย โดยเฉพาะในแขนงปรัชญาและศาสนานั้น มีจำนวนน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่มีผู้รู้ในแขนงนี้อยู่ไม่น้อย ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเป็นความพยายามที่น่าสรรเสริญของผู้เขียนในการที่จะเปิดโอกาสให้มีตำราภาษาอังกฤษเกี่ยวกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์แก่ชาวต่างประเทศที่สนใจในวิชาการแขนงนี้ อีกทั้งยังเป็นตำราที่อาจารย์และนักศึกษาไทยจะใช้ได้ด้วย

หนังสือเล่มนี้ เป็นผลของความพยายามในการที่จะศึกษาเรื่อง “นิพพาน” จากหลายแง่มุม พยายามตอบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งชาวพุทธยังเข้าใจไม่ถูกต้อง เช่น ปัญหาเรื่องการอธิบายพระนิพพานในเชิงปฏิเสธ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ศึกษาเรื่องนิพพานจากแง่มุมของนิกายที่สำคัญในพุทธศาสนา คือ นิกายวิภิกขะ นิกายเสถียรานติกะ นิกายมารยมิกะ และนิกายวิญญา-นวาท นอกจากนี้ก็ยังศึกษาเปรียบเทียบกับนิกายนอกพุทธศาสนา ได้แก่ แนวคิดเรื่องโมกษะในลัทธิเซน และอไทวตะ เป็นต้น

เนื้อหาที่สำคัญของแต่ละบท โดยสรุปมีดังนี้

บทที่ 1 กล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศสิ่งที่มีลักษณะสากลยิ่งใหญ่มากกว่าใคร ๆ คือ ความจริงเรื่องทุกข์ จากความจริงข้อนี้จะมองเห็นฐานทางตรรกวิทยาของพระพุทธเจ้าได้ชัดเจนขึ้น กล่าวคือในพุทธพจน์จะพบว่า “*ในกาลก่อน และในกาลบัดนี้ เราสอนเฉพาะเรื่องทุกข์ และความดับทุกข์เท่านั้น*” ความจริงเรื่องทุกข์ พร้อมกับความจริงเรื่องอนิจจังและอนัตตา ทำให้มองเห็นวิธีศึกษาเรื่องนิพพานได้ชัดเจนและมีหลักฐานกว่าแนววิธีการแบบอื่น ๆ กล่าวคือ ทำให้ตัดปัญหาในการอธิบาย

เรื่องตัวตนกลายเป็นเอกภาพเดียวกันกับพระเป็นเจ้า ตัดปัญหาการอธิบายในแนวอภิปรัชญา เพราะไม่มีอะไรจะสูญหรือสิ้นสุด และตามที่มีผู้เข้าใจและอธิบายกันผิด ๆ ว่า นิพพานเป็นภาวะพรตปฏิบัติไม่ได้ แท้จริงแล้วมิใช่เป็นเช่นนั้น เรื่องนิพพาน เป็นเรื่องที่สามารถพูดถึงขบวนการและภาวะที่สามารถเข้าใจกันได้

บทที่ 2 กล่าวถึงพุทธปรัชญาซึ่งเน้นภาวะความหยั่งรู้อันจำกัด (imperfection) ในตัวมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นจุดวิกฤตในชีวิตของมนุษย์ หลักฐานที่ยืนยันความหมายของนิพพานส่วนใหญ่สื่อถึงสภาพจิตใจของบุคคลที่ได้รู้ความจริง ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือ คำสอนริบด่วนที่ประทานแก่พาหิยะ โดยอธิบายว่า เมื่อรับรู้สิ่งใดมิให้คิดปรุงแต่ง เมื่อไม่ปรุงแต่ง ก็เกิดความว่าง ไม่มีปัญหาในการสร้างแนวคิดต่าง ๆ ให้สับสนวุ่นวาย สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สมมุติขึ้นก็ดับลงด้วยอำนาจปัญญาที่รู้ความจริงแท้ นิพพานจึงเท่ากับการดับของสิ่งที่ไม่จริงทั้งหลาย

บทที่ 3 ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นกลไกที่ทำงานเบื้องหลังของชีวิต โดยเฉพาะความสัมพันธ์อันหนาแน่นระหว่างนามกับรูป ทำให้

สังสารวัฏดำเนินต่อไป เมื่อยังเห็นสภาพของภาวะหรือความเป็นอยู่ในฐานะเป็นปฏิภนสมุขป็นนธรรมแล้ว ก็ย่อมต้องให้ความหมายใหม่แก่สิ่งทั้งหลายในโลก จากจุดนี้ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า อภัยกตปัญญา (คือปัญหาที่พระพุทธรองค์ไม่ทรงตอบ) ทั้งหลายจำต้องหมดความหมายไป

บทที่ 4 ในบทนี้ผู้เขียนอธิบายถึงฐานะของพระอรหันต์ว่าเป็นตัวแทนของผู้บรรลุนิพพาน เป็นบุคคลที่เข้าถึงความจริงสูงสุด บทบาทของพระอรหันต์ที่มีต่อสังคมจึงสำคัญมาก ชีวิตของพระพุทธรเจ้ากับเหล่าพระสงฆ์สาวกจึงสื่อแสดงคุณค่าของพระศาสนาในการทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม แต่ขณะเดียวกันก็ปราศจากความยึดติดในสังคม ในบทนี้ผู้เขียนได้เปรียบเทียบหน้าที่ของพระอรหันต์กับพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของทุกนิกายด้วย

บทที่ 5-6 ผู้เขียนพิจารณาการตีความหมายของนิพพานในลักษณะเชิงปรัชญาที่พยายามทำให้มีเหตุผลยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันแนวคิดก็กว้างไกลออกไปอีก ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า โดยเฉพาะลัทธิมารขิมิก และโยคจารมีวิธีการอธิบายและตีความนิพพานใกล้เคียงศาสนาฮินดูยิ่งขึ้น ส่วนลัทธิเซนก็ทำให้เห็นความแตกต่างอย่างสำคัญจากทัศนะฝ่ายพุทธร ปรัชญาของฮินดูที่พัฒนาถึงจุดสูงสุดในปรัชญาอโรวณะนั้น จะ

สามารถมองเห็นจุดแตกต่างไปจากพุทธร โดยเฉพาะในความเข้าใจเรื่องอตตา และอนัตตา

บทที่ 7 ผู้เขียนได้วิจารณ์วิธีการอธิบายนิพพานในลักษณะต่าง ๆ ของนักปราชญ์ในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนสรุปว่าเป็น 5 ทรรศนะ โดยวิจารณ์ให้เห็นความบกพร่องของแต่ละทรรศนะไว้ด้วย คือ กลุ่มที่ 1 ขัดกับฐานทางตรรกของพระพุทธรองค์ที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็นเพียงทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้นและดับไป นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไร กลุ่มที่ 2 ชี้ให้เห็นถึงความจำกัดของภาษาในการอธิบายนิพพาน แต่ผู้เขียนแย้งว่าภาษามิใช่ไร้ประโยชน์อย่างสิ้นเชิงในการที่จะบอกทิศทาง กลุ่มที่ 3 อธิบายนิพพานในลักษณะที่ขัดแย้งกับพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง กลุ่มที่ 4 มีวิธีการอธิบายที่มีความสำคัญอยู่มาก แต่ผู้เขียนก็คิดว่า จะต้องเข้าใจถึงสภาพการทำงานของจิตตามหลักจิตวิทยาที่ทำหน้าที่หยั่งรู้จนก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในโดยสิ้นเชิง สำหรับกลุ่มสุดท้าย ผู้เขียนวิจารณ์ว่ายังจับจุดยืงที่แน่นอนไม่ได้

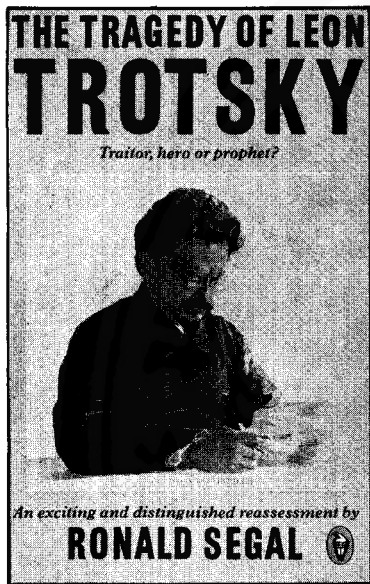
บทสุดท้าย ผู้เขียนเน้นบทบาทของความเป็นอิสระ หรือความหลุดพ้นในฐานะเป็นสิ่งเสริมคุณค่าทางปรัชญาที่ปรัชญาอินเดียมอบให้แก่มนุษย์ นอกจากนั้นผู้เขียนยังชี้ให้เห็นจุดที่สำคัญมาก คือ นิพพานกับการแก้ปัญหาชีวิต ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่การปรับตัวภายใน ซึ่งสามารถปฏิบัติ

ได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ผู้เขียนยังแก้ความเข้าใจผิดที่มีอยู่ในชาวพุทธรหลายคน ที่ว่า พุทธศาสนามีส่วนทำให้การเมือง การเศรษฐกิจถดถอย ซึ่งก็ชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนาเท่านั้นมิได้มีส่วนเช่นนั้น ตรงกันข้ามถ้าได้นับถือพุทธศาสนาอย่างถูกต้องจะทำให้โลกมีสันติภาพ ความก้าวหน้าทางวัตถุและจิตใจจะควบคู่ไปพร้อม ๆ กัน สังคมก็จะไม่ประสบปัญหามากมายดังที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้

โดยสรุปหนังสือเล่มนี้ แม้จะมีข้อบกพร่องในการวางรูปแบบ และการจัดอักษรอยู่บ้าง แต่โดยเนื้อหาที่เป็นหนังสือที่มีคุณค่าในการศึกษาพุทธปรัชญาและพุทธศาสนา แม้ผู้เขียนจะเน้นในเชิงปรัชญา แต่ในหลายประเด็นก็ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสังคมในการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา ทุกวันนี้การอธิบายหลักพุทธปรัชญาและพุทธศาสนา ยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและเป็นผลในเชิงปฏิเสธอยู่มาก หากมีหนังสือประเภทนี้ เผยแพร่ให้มากขึ้นก็จะช่วยขจัดความเข้าใจผิดลงได้มาก อีกประการหนึ่ง หากสามารถแปลเป็นไทยหนังสือเล่มนี้ก็จะเป็ประโยชน์แก่ชาวไทยอีกจำนวนไม่น้อย

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Ronald Segal, *Tragedy of Leon Trotsky*. Harmondsworth : Penguin Books, 1983 : 427-pages. £ 4.95

Ronald Segal เป็นนักหนังสือพิมพ์และนักเขียนหนังสือเกี่ยวกับการเมือง และวัฒนธรรมที่มีชื่อคนหนึ่งของแอฟริกาใต้ งานเขียนส่วนใหญ่ของเขามักเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ปัญหาการต่อต้านยิว และการแทรกแซงของมหาอำนาจในประเทศด้อยพัฒนา *The Tragedy of Leon Trotsky* จะเป็นหนังสือเล่มแรกของเขาที่มีเนื้อหาแตกต่างจากงานเขียนเล่มอื่น ๆ ที่เคยมีมา เมื่อหนังสือได้รับการตีพิมพ์เป็นปกแข็งครั้งแรกในค.ศ. 1979 *The Tragedy of Leon Trotsky* จึงได้รับความสนใจและการตอบรับจากนักวิจารณ์และ

ผู้สนใจในแนวคิดของทรอตสกีพอสมควร อย่างน้อยที่สุด ทุกคนต้องการรู้ว่า Segal ผู้แทบจะไม่มีภูมิหลังใด ๆ เกี่ยวกับการปฏิวัติรัสเซีย หรือ ขบวนการคอมมิวนิสต์เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นด้วยเหตุผลใด และเขาจะใช้โลกทัศน์ทางการเมือง หรือ ประสบการณ์การต่อสู้ของเขาเสนอประเด็นเกี่ยวกับชีวิตการต่อสู้ของทรอตสกีในแง่มุมใด ทรรรถนะของเขาจะแตกต่างจากงานเขียนเกี่ยวกับทรอตสกีของนักเขียนคนอื่น ๆ มากน้อยแค่ไหน และหนังสือจะเปิดประเด็นใหม่ ๆ ในการศึกษาเรื่องราวของทรอตสกีหรือไม่ และอย่างไร

หากพิจารณาถึงข้อมูลที่ใช้และเนื้อหาสาระทั้งหมดแล้ว เห็นได้ชัดว่า Segal ยึดถือหนังสืออัตชีวประวัติทรอตสกีชุดของ Issace Deutscher และ *My life* ของ Trotsky เองเป็นหลักในการเขียน งานของ Segal เล่มนี้จึงไม่ได้เสนอความคิดเห็นใหม่ใด ๆ ทั้งสิ้น งานคลาสสิกของ Deutscher ยังคงความสำคัญและมีคุณค่าอยู่และงานเขียนเกี่ยวกับทรอตสกีของนักเขียนอื่น ๆ เช่น Duncan Hallas เรื่อง *Trotsky's Marxism* (Pulto Press, 1979) หรือ Robert Wistrich เรื่อง *Trotsky : Faith of a Revolutionary* (Robson Books, 1980) จะทำทนายการถกเถียงและให้คุณค่ามากกว่า แต่สำหรับผู้อ่านผู้สนใจทั่วไป *The Tragedy of Leon Trotsky* เล่ม

นี้ ก็ถือได้ว่าเป็นหนังสือแนะนำเรื่องราวชีวิตการต่อสู้ของทรอตสกีที่ดีเล่มหนึ่ง เนื่องจากผู้เขียนพยายามเสนอภาพชีวิตของทรอตสกีที่ไหลเลื่อนไปพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ และให้รายละเอียดของสภาพทางการเมืองสังคมนิยมที่มีผลกระทบต่อทรรรถนะและวิถีชีวิตของทรอตสกี แต่กระนั้นรายละเอียดของเหตุการณ์บางอย่างก็แทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ กับชีวิตทรอตสกี เป็นต้นว่า เรื่องราวการสังหารรัสปูตินหรือการลอบสังหารบุคคลสำคัญของรัฐบาลในโรงละครที่เกียฟ ยิ่งไปกว่านั้นเกร็ดเรื่องราวอันหลากหลายเกี่ยวกับทรอตสกีก็ดูมีมากเกินไปจนความจำเป็น เนื้อหาหนังสือจึงยืดเยื้อและน่าเบื่อ และความมีอิสระที่ผู้เขียนแต่งแต้มก็มีส่วนไม่น้อยในการทำลายน้ำหนักความน่าเชื่อถือของเรื่องราวที่เสนอ

ผู้เขียนทำได้ดีพอสมควรในการสรุปแนวคิดการเมืองของทรอตสกีเกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิวัติตลอดกาล (A Permanent Revolution) และ โครงสร้างทางการเมืองของรัสเซียในสมัยสตาลิน แต่ข้อกล่าวอ้างของผู้เขียนที่ว่าทรอตสกีปราชาต่อสตาลิน เนื่องจากเขาคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีที่จะไม่ลดตัวลงมาต่อสู้ขัดแย้งกับสิ่งที่เห็นว่ามัลลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือ การปราชาของทรอตสกี และพลังปฏิวัติรัสเซีย คือ ความพ่ายแพ้ของชนชั้นคนงานที่ไม่อาจฟื้นตัวขึ้น

ได้ ออกจะเป็นความเห็นที่ค่อนข้างรุนแรง ขาดน้ำหนักและเปิดประเด็นการถกเถียงโต้แย้งได้มาก เพราะแม้แต่ทรอตสกีเองก็ยอมรับภายหลังว่าเหตุผลที่เขาไม่ต่อสู้กับสตาลินทั้ง ๆ ที่มีโอกาสเนื่องจากเขาไม่ต้องการได้อำนาจโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เลนินกำลังจะตาย นอกไปนี้แล้ว บุคลิกภาพ และนิสัยของทรอตสกี และเงื่อนไขทางสังคมการเมืองขณะนั้นก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะให้คำตอบอันชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว ขณะเดียวกันชัยชนะของชนชั้นใหม่ (new class) ที่สตาลินสร้างขึ้นก็ไม่อาจถือได้ว่าความหวังของชนชั้นคนงานที่จะมีชัยต่อระบบ จะดับสูญไปอย่างสิ้นเชิง ทรอตสกีเองนับจากประกาศตนเป็นนักปฏิวัติ และปราบจนวาระสุดท้าย เขายังคงเชื่อมั่นในพลังอำนาจของชนชั้นคนงานและฝากความหวังที่ชนชั้นดังกล่าวในการจะกอบกู้ฐานะและศักดิ์ศรีแห่งการปฏิวัติกลับคืน ผู้เขียนจึงคัดค้านกับจะไม่เข้าใจความคิดทางการเมืองของทรอตสกีอย่างชัดเจน ยิ่งผู้เขียนพยายามเสนอภาพของทรอตสกีในฐานะนักอุดมคติ (idealist) และนักมนุษยนิยม (humanist) ที่แตกต่างจากนักทฤษฎีที่เถรตรงแบบเลนิน ภาพความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเลนินกับทรอตสกีก็ยิ่งสับสนและคลุมเครือมากขึ้น โดยเฉพาะในการกล่าวถึงความเป็นเอกภาพทางความคิดของคนทั้งสอง

ทรอตสกีก็ยกกล่าวในคศ. 1983 ว่า กฎแห่งประวัติศาสตร์มีพลังมากกว่ากลไกแห่งระบบข้าราชการ (bureaucratic apparatus) และในช่วงสิบปีข้างหน้า โครงการงานของสากลที่ 4 (The Fourth International) จะเป็นแนวทางชั้นนำ นักปฏิวัตินับล้าน ๆ ในการต่อสู้ความเห็นดังกล่าวของทรอตสกีจะถูกเพิกเฉยจากผู้เขียน เนื้อหาของหนังสือช่วงท้ายจึงเป็นเรื่องราวการตามล่าตามล้างทรอตสกีจากสมุนสตาลินมากกว่าจะเป็นการเสนอความเห็นหรือข้อคิดทางการเมืองของชีวิตช่วงถูกเนรเทศ การวางรากฐานความคิดของสากลที่ 4 ซึ่งถือเป็นงานชิ้นเอกทางการเมืองชิ้นสุดท้ายของทรอตสกีจึงพร่ามัว และไม่ได้ตอบคำถามอย่างชัดเจนว่า ความเห็นของทรอตสกีมีส่วนถูกต้องมากน้อยเพียงไร The Tragedy of Leon Trotsky จึงจบลงอย่างน่าเศร้าสลดสมกับชื่อเรื่อง เนื่องจากเป็นเพียงการจบบทบาทของนักสู้ที่ยิ่งใหญ่แห่งการปฏิวัติรัสเซียซึ่งถูกขวานจามหัว และที่เท่านั้น ปัญหาอันน่าคิดจึงอยู่ที่ว่าจะอะไรคือสิ่งที่ทำให้ชีวิตของทรอตสกียังคงน่าสนใจและทำไมความคิดของเขาจึงยังคงเป็นที่นิยมอยู่ สากลที่ 4 ที่เป็นเหมือนสัญลักษณ์แห่งการฟื้นคืนชีพของทรอตสกีก็มีความสำคัญอย่างไรต่อแนวทางลัทธิมาร์กซ คำถามดังกล่าวและอื่น ๆ ดูจะไม่มีคำตอบที่ชัดเจนจากผู้เขียน

ความน่าสนใจอย่างหนึ่งของหนังสืออยู่ที่การพยายามเสนอภาพบุคคลที่ใกล้ชิดและแวดล้อมทรอตสกี โดยสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นมีส่วนสนับสนุนหรือเสริมบทบาทของทรอตสกีอย่างไร แม้การนำเสนอจะไม่กระจ่างชัด แต่ก็ช่วยให้เข้าใจมากขึ้นถึงเงาที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของทรอตสกี โดยเฉพาะ นาดาชาคูชีวิตของเขา ความเข้าใจต่อศิลปะ และโลกทัศน์ที่เปิดกว้างด้านวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการเสนอแนะ หรือ เรียนรู้จากนาดาชาโดยทางอ้อม มีส่วนกำหนดทรรศนะความเห็นของทรอตสกีด้านศิลปะ วรรณกรรม คนทั้งสองมีความเห็นร่วมกันในปัญหาการสร้างสรรคสังคมนิยม การก่อรูปของวัฒนธรรมชนชั้นกรรมาชีพต้องใช้เวลายาวนานจนกว่ากรรมาชีพทั้งหมดจะเข้าใจพันธกิจทางการเมืองของตนอย่างสมบูรณ์ ก่อน อยากรู้ก็ตามการเน้นบทบาททางการเมืองของทรอตสกีเป็นด้านหลักเรื่องราวของนาดาชาโดยเฉพาะบทบาทของเธอช่วงที่ถูกเนรเทศพร้อมกับทรอตสกีแทบจะไม่ปรากฏในหนังสือ ทั้ง ๆ ที่ตั้งแต่แรกผู้เขียนได้วางพื้นฐานเรื่องราวไว้อย่างดี ความไม่ต่อเนื่อง และเนื้อหาที่ขาดหาย ไม่สมบูรณ์ ของกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดทรอตสกีจึงมีส่วนทำลายคุณค่าของหนังสือพอสมควร

อาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนเดินเรื่องโดยใช้งานของ Deutscher

ชุด The Prophet Armed, The Prophet Unarmed และ The Prophet Outcast เป็นแนวทางและหนังสือพยายามจะอธิบายขยายความเห็นของ Deutscher บางประเด็นให้ชัดเจนขึ้น เช่น ระบบสตาลิน (Stalinism) หรือทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิวัติตลอดกาล แต่ข้อมูลที่จำกัดเฉพาะหนังสือภาษาอังกฤษ ทั้งไม่หลากหลายกว้างขวางเพียงพอ ทำให้ข้อคิดเห็นของผู้เขียนไม่เด่นเท่าที่ควร ผู้ที่คุ้นเคยกับงานคลาสสิกของ Deutscher หรือ นักอ่านที่สนใจอย่างจริงจังเกี่ยวกับทรอตสกี จึงแทบไม่ได้อะไรเพิ่มขึ้น หนังสือจึงเป็นได้เพียงงานแนะนำพื้นฐานซึ่งเหมาะเฉพาะผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการจะเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การปฏิวัติรัสเซีย และรู้จักชีวิตของนักปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งเท่านั้น

สัญญาชัย สุวังบุตร
คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

KARL MARX : THE LEGACY

DAVID McLELLAN,

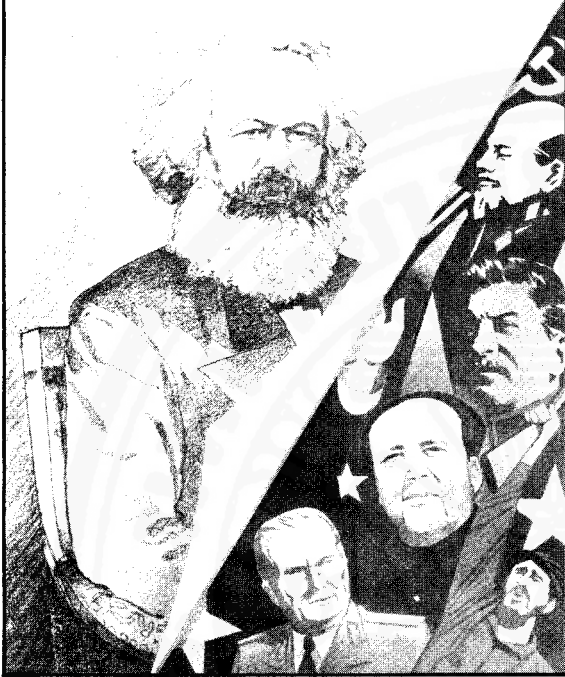
From the BBC-TV Series presented by A sa Briggs,
London 1983, pp. 186

“ความเจริญทางการค้า การคมนาคม และ ความรุดหน้าทางเทคโนโลยี ดูเหมือนจะทำให้ความแตกต่างทางอุดมการณ์ของสังคมล้นน้อยลง เพราะ ความซับซ้อนของมัน ทำให้เกิดปัญหาที่คล้ายคลึงกันทั้งในโลกเสรีและโลกสังคมนิยม” นี่เป็นคอนหนึ่งจากข้อสังเกตของ McLellan ที่สรุปจากการเปรียบเทียบประเทศรัสเซียปัจจุบัน กับโลกตะวันตกในหนังสือเล่มล่าสุดของเขา เรื่อง Karl Marx : The Legacy

ข้อสังเกตข้างต้น คงจะตรงกันกับนักสังคมนิยมมาร์กซอีกหลายคน ที่กำลังมองดูวัฏจักรทางประวัติศาสตร์การพัฒนาสังคมมนุษย์ ที่วนเวียนมาบรรจบกันได้โดยไม่น่าเชื่อ อย่างไรก็ตามใดที่ก่อกองประวัติศาสตร์ยังคงหมุนต่อไป เราก็ต้องหวังว่ามนุษย์จะผลักดันสังคมให้ก้าวไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเสมอ ภาวะที่สำคัญที่สุดก็คือ การศึกษาความผันผวนที่เกิดขึ้นนี้อย่างพินิจพิเคราะห์ และหาข้อสรุปจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของสังคมนิยมมาร์กซในทุกรูปแบบ และ ทุก ๆ ประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานไปสู่อุดมการณ์สังคมนิยมที่สมบูรณ์กว่า และเป็นมนุษย์นิยมมากขึ้น

McLellan เป็นนักเขียนเรื่องของ Karl Marx และสังคมนิยมที่มีผลงานแพร่หลายมากเช่น Marx before Marxism; Karl Marx : His Life and His Thought เป็นต้น ดังนั้นในโอกาสฉลองครบรอบ 100 ปีของมาร์กซ Karl Marx : The Legacy เขาจึงเป็นหนังสือที่น่าจับตามองอย่างยิ่ง McLellan ไม่เพียงแต่สรุปประวัติชีวิต-พัฒนาการความคิดของ มาร์กซ ได้อย่างดีเท่านั้น เขายังนำเอาสังคมนิยมในรัสเซีย จีน คิวบาและยุโรปตะวันออก มาตีแผ่เพื่อวิจารณ์อย่างเข้มข้น ทั้งในฐานะที่เป็นสังคมซึ่งอ้างอิงชื่อของ มาร์กซ กับในฐานะสังคมนิยมย์ ตลอดจนการวิจารณ์พรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันตก และผู้นำสำคัญหลายคนที่ได้รับอิทธิพลของ มาร์กซ ซึ่งนับว่าเป็นความพยายามที่น่าชมเชยของ McLellan ที่เอาประสบการณ์สังคมนิยมมาร์กซตลอดเวลา 100 ปีที่ผ่านมา มารวมกันไว้ในหนังสือเล่มเดียวที่มีความหนาเพียง 186 หน้า ซึ่งยังไม่ครบสมบูรณ์นัก อย่างไรก็ตาม ก็เป็นการท้าทายความสามารถของนักสังคมนิยมมาร์กซปัจจุบันที่จะนำเอาทัศนะ

DAVID McLELLAN KARL MARX: THE LEGACY

ของตนเองมาผนวกในโอกาสอื่น ๆ เพื่อให้งานประเภทนี้สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น และมีคุณค่าต่อมนุษยชาติต่อไป

หนังสือ Karl Marx : The Legacy ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ ๆ 6 ส่วนคือ (1) ชีวิตของมาร์กซ์ (2) การปฏิวัติรัสเซีย (3) สังคมนิยมรัสเซีย (4) สังคมนิยมจีน ยุโรปตะวันออก และคิวบา (5) พรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรป และ ความคิดของนักปฏิวัติรุ่นหลัง ๆ และนักปรัชญาสาขาอื่น ๆ ที่รับอิทธิพลของมาร์กซ์ และ (6) ข้อสรุป

(1) **ชีวิตของ มาร์กซ์** เมื่อเองเกลส์ได้รู้จักกับมาร์กซ์นั้น เขายกย่องที่ “มาร์กซ์เป็นอัจฉริยะ และทฤษฎีสำคัญ ๆ ทางสังคมนิยมจะไม่เกิดขึ้นถ้าปราศจากเขา” McLellan ยังเสริมว่า “ทฤษฎีของเขาได้เปลี่ยนวิธีคิด และ สร้างแบบแผนใหม่ของวิชาปรัชญา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการเมือง” อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์มีความเห็นว่า ความคิดของเขาถูกกำหนดโดยความคิดของบุคคลอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เขาสร้างขึ้นตั้งแต่ปี 1844 เป็นต้นมา ซึ่งให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดที่เป็นระบบของมาร์กซ์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากนักคิด และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในยุโรป ทั้งในช่วงชีวิตของเขาและก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ตาม

ตาม Marx มีข้อสรุปของตนเองที่เป็นไปในทางเดียวกันในงานชิ้นแรกของเขาชื่อ Economic and Political Manuscript ปี 1844 เขาสรุปว่า สังคมนิยมไม่เหมาะสมกับธรรมชาติของมนุษย์ และสังคมนิยมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมนิยมวิวนิสต์ ซึ่งเขาให้เหตุผลใน German Ideology ซึ่งเขาเขียนร่วมกับ Engels ว่า “พัฒนาการของสังคมนิยมแยกตัวจากขบวนการผลิต และความต้องการของผู้ใช้แรงงาน จะนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางสังคมนิยม และการต่อสู้ทางชนชั้น” มาร์กซ์ ทำนายว่า สังคมนิยมวิวนิสต์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และใน Manifesto เขาชี้แจงถึงกฎเกณฑ์และรูปแบบของสังคมนิยมวิวนิสต์อย่างครบถ้วน เช่น เป็นสังคมนิยมที่ไร้อำนาจรัฐขูดรีดและ ชนชั้นกรรมาชีพจะจัดระบบการผลิตที่เขาไม่ต้องการ และสร้างสังคมนิยมที่เสมอภาคขึ้น

Economic and Political Manuscript ปี 1844 เขาสรุปว่า สังคมนิยมไม่เหมาะสมกับธรรมชาติของมนุษย์ และสังคมนิยมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมนิยมวิวนิสต์ ซึ่งเขาให้เหตุผลใน German Ideology ซึ่งเขาเขียนร่วมกับ Engels ว่า “พัฒนาการของสังคมนิยมแยกตัวจากขบวนการผลิต และความต้องการของผู้ใช้แรงงาน จะนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางสังคมนิยม และการต่อสู้ทางชนชั้น” มาร์กซ์ ทำนายว่า สังคมนิยมวิวนิสต์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และใน Manifesto เขาชี้แจงถึงกฎเกณฑ์และรูปแบบของสังคมนิยมวิวนิสต์อย่างครบถ้วน เช่น เป็นสังคมนิยมที่ไร้อำนาจรัฐขูดรีดและ ชนชั้นกรรมาชีพจะจัดระบบการผลิตที่เขาไม่ต้องการ และสร้างสังคมนิยมที่เสมอภาคขึ้น

ในปี 1864 มาร์กซ์ ต้องอพยพไปอยู่อังกฤษ และได้ใช้ชีวิตช่วงปลายที่นั่น ด้วยเงื่อนไขที่อังกฤษเป็นสังคมนิยมที่พัฒนาไปเร็วกว่าสังคมนิยมในยุโรปอื่น ๆ มาร์กซ์ เขียน Das Kapital งานชิ้นเอกที่ทำให้มนุษย์ได้เข้าใจกลไกของทุนนิยมอย่างถึงรากถึงโคน Engels วิเคราะห์ว่า สิ่งสำคัญที่มาร์กซ์ได้ค้นพบ คือ “มูลค่าส่วนเกิน” ซึ่งเขาอธิบายว่า เป็นสาเหตุสำคัญของการต่อสู้ทางชนชั้นในระบบทุนนิยม เนื่องจากว่า “ในขณะที่นายทุนสะสมมูลค่าส่วนเกิน ซึ่งได้มาจากการขูดรีดแรงงานเพิ่มขึ้น.....ผู้ใช้แรงงานจะสะสมสภาพที่นำทุเรศ และความเสื่อมโทรมลงทุกที” มาร์กซ์ ยังยืนยันในศักยภาพของชนชั้นกรรมาชีพว่าจะสามารถสร้างสังคมนิยมวิวนิสต์ขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์ ไม่เพียงแต่อธิบายสังคมนิยมด้วยทฤษฎีต่าง ๆ เท่านั้น เขายังปรารถนาจะเห็นการเปลี่ยนแปลงสังคมนิยมด้วย มาร์กซ์ เข้าไปพัวพันกับกิจกรรมทางการเมืองนับแต่ปี 1847 ในฐานะที่ปรึกษาของ Communist League แต่เมื่อเขาย้ายมาอยู่

อังกฤษในราวปี 1850 เขาก็ลาออกเพราะไม่อาจทนต่อการประนีประนอมของเพื่อนสมาชิกได้ มาร์กซ กลับเข้าสู่เวทีการเมืองอีกครั้งในปี 1864 ได้เป็นผู้นำในการประชุมสากลที่ 1 และสมาชิกสภากับผู้ร่างสุนทรพจน์ให้ International Workingmen's Association ต่อมาในปี 1871 เกิดเหตุการณ์ Paris Commune ซึ่งทำให้มาร์กซเห็นความสำคัญของคอมมูน ซึ่งเป็นหน่วยของสังคมที่สำคัญหลังการปฏิวัติ นอกจากนั้น เขายังชี้ว่ารัฐบาลจะต้องมีบทบาทเพียงรับนโยบายจากสภาประชาชนและสามารถถอดถอนได้ตามความเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม มาร์กซ สันใจก่อนที่จะเห็นการปฏิวัติที่เขาพูดถึงเป็นจริง แต่งานของมาร์กซและชื่อของเขาได้บันดาลให้เกิดการปฏิวัติในที่ต่าง ๆ ในเวลาต่อมา ตลอดจนยังมีพลังที่จะผลักดันสังคมให้เคลื่อนไปในอนาคต

(2) การปฏิวัติรัสเซีย เองเกลส์กล่าวว่า “ประชาชนที่เข้าร่วมการปฏิวัติมักจะคิดไม่ถึงผลของการกระทำของตน และการปฏิวัติก็มักจะไม่ได้เกิดขึ้นอย่างที่เขาคาดคิด” Marxists ไม่เคยคิดว่าการปฏิวัติจะเกิดขึ้นในรัสเซียเป็นประเทศแรก เพราะรัสเซียในช่วงชีวิตของมาร์กซยังเป็นสังคมที่ล้าหลังทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ และที่สำคัญรัสเซียยังเป็นสังคมชวานา อย่างไรก็ตามก่อนที่มาร์กซจะเสียชีวิต 2 ปี เขาเคยตอบข้อซักถามเรื่องรัสเซียว่า “Das Kapital ไม่ได้สนับสนุนหรือต่อต้านความสำคัญของสังคมชวานา แต่จากการศึกษาเรื่องนี้ ผมยืนยันว่า สังคมชวานาจะต้องเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในรัสเซีย”

ขบวนการต่อต้านในรัสเซียในช่วงแรก ๆ เรียกตัวเองว่า Populists ซึ่งไม่มีอุดมการณ์สังคมนิยมจนกระทั่ง 20 ปีให้หลัง เลนิน ได้นำเอาความคิดของมาร์กซมาประยุกต์ใช้ในการปฏิวัติรัสเซีย โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ทุนนิยมที่คืบคลานเข้ามาในรัสเซียขณะนั้น ในหนังสือเรื่อง The Development of Capitalism in Russia ซึ่งเขาเขียนในไซบีเรีย แต่เลนินเป็นนักปฏิบัติและเป็นอัจฉริยะในการสร้างทฤษฎีปฏิวัติที่เป็นระบบ เขาเขียน What is to be done? ซึ่งเขาระบุว่า จะต้องมีการจัดตั้งชนชั้นกรมาชีพในระดับชาติ และระบุถึงความสำคัญของการนำในการปฏิวัติ ด้วยเหตุผลที่ว่า “ชนชั้นกรมาชีพจะถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยม หากปล่อยให้พัฒนาจิตสำนึกไปตามธรรมชาติ” เลนินได้คิดกลไกในการปฏิบัติของพรรคปฏิวัติ เช่น การจัดทำหนังสือพิมพ์ของพรรค การทำงานแบบรวมศูนย์ การจัดตั้งมวลชน และการนำโดยปัญญาชน เขาเชื่อในความคิดประชานิยม แต่เขาอ้างว่า ในสถานการณ์ที่คับขันนั้นประชานิยมโดยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ได้ เลนินเป็นผู้นำที่มีจุดยืนที่มั่นคง อย่างไรก็ตาม ความคิดที่คัดค้านกับเลนินมีมาเสมอ ทั้งก่อนและหลังการปฏิวัติรัสเซีย เริ่มจากการประชุมสมัชชาพรรคครั้งแรกในปี 1903 ซึ่งก่อให้เกิดพรรคขึ้น 2 พรรคคือ Bolshevik นำโดย เลนิน และ Menshevik ของ Martov ซึ่งมีจุดหมายร่วมกัน แต่ต่างกันในเรื่องวิธีการทำงานของสมาชิกพรรค และหลังจากเหตุการณ์ “อาทิย์เสียด” ในปี 1905 ขณะที่เลนินเป็นความสำคัญของการทำงานแบบรวมศูนย์มากขึ้น Menshevik กลับเห็นดีกับการทำงานแบบปฏิรูปและร่วมมือกับเสรีนิยม พรรค Bolshevik ของเลนินจึงเป็นพรรคเดียวที่นำการปฏิวัติสังคมนิยมของรัสเซีย แต่กว่าจะได้มาซึ่งชัยชนะ พรรคต้องฝ่าฟันวิกฤตการณ์ที่สำคัญ 2 ช่วงคือ ช่วง 1914 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 : ซึ่งเลนินวิเคราะห์ว่า บัดนี้ทุนนิยมได้ขยายตัวเป็นทุนข้ามชาติและกำลังเกิดสงครามแย่งชิงดินแดนในประเทศด้อยพัฒนาของจักรวรรดินิยมใหม่คือ เยอรมันกับญี่ปุ่น Bolshevik ชูคำขวัญว่า “เปลี่ยนสงครามจักรวรรดินิยมเป็นสงครามประชาชน” ส่วนช่วงที่ 2 คือช่วงปี 1917 ซึ่งพระเจ้าซาร์ได้สละราชบัลลังก์ และเกิดรัฐบาลชั่วคราว เลนินกลับเข้าประเทศ และนำการประท้วงในเดือนกรกฎาคม แต่ถูกปราบปรามลง อย่างไรก็ตาม เลนินยังคงยืนยันให้พรรคทำการปฏิวัติในปีเดียวกัน ซึ่งก็ประสบความสำเร็จในเดือนพฤศจิกายนโดยการนำของ Trotsky เจ้าของทฤษฎีการปฏิวัติถาวร ในเวลาต่อมา

(3) สังคมนิยมรัสเซีย การสร้างสังคมนิยมรัสเซียเต็มไปด้วยอุปสรรคนานัปการ ทั้งการแย่งชิงอำนาจในพรรคบอลเชวิคเองระหว่างสตาลินกับทรอตสกี งานที่สุดทรอตสกีก็ต้องถูกขับออกจากพรรค และการสถาปนาระบบสังคมนิยมที่มาร์กซเองก็ไม่ได้พูดถึงไว้มากนัก สตาลินเป็นผู้นำคนสำคัญที่สร้างสังคมนิยมรัสเซียขึ้น ทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การบริการ สังคม การพัฒนาพรรค และที่สำคัญคือได้สร้างมรดกสำคัญไว้ 4 ชิ้น ซึ่งในปัจจุบันรัสเซียก็ยังรักษาไว้อย่างมั่นคง (1) ระบบราชการ หลังการปฏิวัติรัฐต้องจ้างคนว่างงานไว้ถึง 6 ล้านคนในปลายปี 1920 ประสิทธิภาพการทำงานของข้าราชการต่ำและเกิดการคอร์รัปชันในส่วนต่าง ๆ (2) อุดมการณ์พรรค ซึ่งมีบทบาทในการปิดกั้นเสรีภาพทางความคิดและการศึกษาของประชาชน (3) ตำรวจ ซึ่งคอยตรวจสอบความคิดทางการเมืองของประชาชน แต่มาตรการที่สำคัญและมีประสิทธิภาพยิ่งกว่าคือ มาตรการทางเศรษฐกิจ นั่นคือความกลัวการสูญเสียการจ้างงาน ที่ทำให้คนรัสเซียต้องยอมรับระบบไปโดยปริยาย (4) ทหาร รัสเซียมีแสนยานุภาพทางทหารเป็นหนึ่งในโลกในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่หลังการ

ปฏิวัติ รัสเซียอ้างว่ามีความจำเป็นต้องพัฒนาทางการทหารเพื่อป้องกันการรุกรานจากประเทศข้างเคียงแต่ราวปี 1950 เมื่อรัสเซียบุกประเทศในยุโรปตะวันออก ข้ออ้างดังกล่าวก็ฟังไม่ขึ้นอีกต่อไป และชาวโลกก็มองว่า นั่นคือ การแสดงอำนาจบริสุทธ์ของรัสเซียนั่นเอง ลักษณะทั้ง 4 นี้ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับสุนทรพจน์ของเลนินในโอกาสฉลองการปฏิวัติในปี 1917 ที่ว่า “เรากรรมาชีพจะสร้างระบบการผลิตที่ใหญ่อย่างในระบบทุนนิยม แต่โดยยึดถือประสิทธิภาพของกรรมาชีพเป็นหลัก เราจะให้บทบาทของรัฐจนเหลือแก่การรับนโยบายของเราไปปฏิบัติเท่านั้น”

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่รัสเซียสามารถภูมิใจได้ คือ การบริการสังคม ซึ่งทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีโอกาสการศึกษา แม้ว่าจะยังมีระบบอภิสิทธิ์เหลืออยู่ โดยเฉพาะอภิสิทธิ์ของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ระบบอภิสิทธิ์นี้ไม่สามารถถ่ายทอดไปยังลูกหลานได้

รัสเซียยังประสบปัญหาอีกมากมายในปัจจุบัน แต่ที่สำคัญ ๆ ซึ่ง Mclellan สรุปไว้ในหนังสือของเขาคือ (1) จะรักษาจิตใจปฏิวัติของประชาชนได้อย่างไร เพราะรัสเซียไม่ได้ประสบความสำเร็จล้มเหลวทางด้านเกษตร อุตสาหกรรมเท่านั้น ระบบของสังคมยังไม่สามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์และความสามารถของประชาชนได้ Mclellan เปรียบเปรยไว้ว่า “การปฏิวัติเริ่มต้นจากมนุษย์ที่มีความหวัง แต่จบลงด้วยมนุษย์ที่ระมัดระวังในทุกย่างก้าว” (2) การเพิ่มผลผลิต และ ประสิทธิภาพทางเทคโนโลยี แม้ว่ารัสเซียจะประสบความสำเร็จด้านอวกาศ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า ในวิทยาการด้านอื่น ๆ รัสเซียจะประสบความสำเร็จเช่นกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ระบบคอมพิวเตอร์ที่ล้ำหลังของรัสเซีย ส่วนในด้านการผลิต รัสเซียเน้นการผลิตสินค้าเครื่องจักรตั้งแต่สมัยศตวรรษ แต่ก็ยังไม่อาจพัฒนาได้เพียงพอกับความต้องการภายใน และทัดเทียมโลกเสรี (3) ความล้มเหลวด้านการเกษตร แม้ว่าสตาลินจะพัฒนาอุตสาหกรรมรัสเซียให้รุดหน้าไปในช่วง 1930 แต่ในทางการเกษตรนโยบายเกษตรกรรมรับใช้อุตสาหกรรมของเขา และการทำลายชนชั้นชาวนารวยและชาวนากลาง (fulak) ในชนบท (Collectivisation) นำความเสียหายอย่างรุนแรงมาสู่ภาคเกษตรกรรม ซึ่งยังไม่สามารถฟื้นตัวได้ถึงปัจจุบัน

ที่สุด Mclellan แสดงความคิดเห็นว่า ถ้ามาร์กซเห็นสังคมรัสเซียปัจจุบัน มาร์กซในฐานะนักประวัติศาสตร์ จะยอมรับความสำเร็จของรัสเซียอันเป็นความพยายามในการสร้างสังคมนิยมในประเทศล้ำหลังในขณะที่การปฏิวัติในยุโรปตะวันตกนั้นล้มเหลวมาตลอด

(4) สังคมนิยมในจีน คิวบา และยุโรปตะวันออก

จีน : ดังที่เหมากล่าวไว้ว่า “ลัทธิมาร์กซจะต้องดัดแปลงเป็นของชนชาติหนึ่ง ก่อนที่จะนำไปปฏิบัติ” พื้นฐานการปฏิวัติในจีนของเหมาจึงอาศัยชาวนาเป็นพลังสำคัญ พรรคคอมมิวนิสต์ในจีนเกิดขึ้นในปี 1921 จากอุดมการณ์ชาตินิยม และการปฏิวัติของชนชั้นกลาง หลังจากถูกหักหลังโดยพรรคก๊กมินตั๋ง พรรคคอมมิวนิสต์ต้องหนีเข้าไปหลบซ่อนตามป่าเขา เป็นเหตุให้เหมาได้พัฒนากองทัพแดงขึ้น และสร้างตำนานการเดินทางไกลถึง 6,000 ไมล์ในเวลา 12 เดือน เมื่อถึงยูนานซึ่งเหมาใช้เป็นสถานที่จัดตั้งคอมมูนลตลอดจนพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับฐานที่มั่นในระหว่างการปฏิวัติ จุดเด่นของจีนในการปฏิวัติคือ การยึดหลักการพัฒนาจิตสำนึกและดำเนินถึงขวัญกำลังใจ รวมทั้งความสำคัญของความเป็นมนุษย์

เนื่องจากการพัฒนาของจีนล้ำหลังกว่ารัสเซีย ยุทธวิธีที่จีนใช้จึงเป็นชนบทล้อมเมือง จีนรับความช่วยเหลือจากรัสเซียจนถึงปี 1957 โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมหนัก แต่พอถึงปี 1958 จีนก็ตัดความสัมพันธ์กับประเทศรัสเซีย และมุ่งสร้างสังคมนิยมตามแบบฉบับของตนเองภายใต้ “The Great Leap Forward” และ Politics in Command โดยพัฒนาอุตสาหกรรมไปรับใช้การเกษตร และสร้างคอมมูนให้เป็นหน่วยสะสมผลผลิตของชาวนา แต่ปรากฏว่าโครงการดังกล่าว ไม่ได้ผลเนื่องจากการถอนความช่วยเหลือของรัสเซียอย่างกะทันหัน และ ภัยธรรมชาตินานาประการตลอดจนการขาดการประสานงานในระดับชาติ ทำให้เกิดการต่อต้านระบบสังคมนิยมที่นำไปใช้ในชนบท เนื่องจากความขัดแย้งทางความคิดยังคงดำรงอยู่ เหมาจึงทำการปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งที่จริงแล้ว เป็นความพยายามทำลายระบบราชการและพวกที่มีความคิดทุนนิยมในพรรค เครื่องมือที่ใช้ก็คือ Red Book และ Red Guard แต่ผลที่ได้รับคือความเสื่อมโทรมของปัญญาชน ซึ่งต้องออกไปร่วมในกิจกรรมการผลิต นอกจากนี้ก็เกิดการต่อต้านระบบขึ้นซึ่งไม่อาจควบคุมได้ ที่สุดหลังการตายของเหมา เกียงค์ 4 คนก็ถูกโค่นล้มและ เต็ง เจ้าของแนวคิดเสรีนิยมก็ได้ครองอำนาจและเริ่มใช้นโยบาย 4 ทันสมัย คือ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม วิทยาศาสตร์ และการทหาร แต่ Mclellan ทักท้วงว่า ลักษณะสำคัญบางประการของจีนจะเป็นอุปสรรคต่อ 4 ทันสมัยคือ (1) จีนยังระมัดระวังในการรับเทคโนโลยีจากต่างประเทศเกินไป (2) ผลผลิตส่วนเกินยังไม่ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และยังคงอยู่ความควบคุมของคอมมูน (3) ประสิทธิภาพในการผลิตของชาวจีนยังต่ำมาก (1 : 10 เมื่อเทียบกับรัสเซีย) และ (4) จีนไม่มีนโยบายต่างประเทศที่แน่นอนและชัดเจน ในสมัยของหลิน เปียว จีนเคยเชื่อในทฤษฎีสามโลก และได้เคยให้ความช่วย

เหลือแก่ขบวนการปฏิวัติในส่วนต่าง ๆ ของโลก แต่ในช่วงปี 1960 เมื่อจีนมองโซเวียตว่าเป็นศัตรูสำคัญ จีนก็ให้ความช่วยเหลือโดยไม่คำนึงถึงลัทธิอุดมการณ์ เช่น สนับสนุนรัฐบาลปากีสถานในการปราบปรามฝ่ายซ้าย และในปี 1917 ก็สนับสนุนรัฐบาลของบันดาราในชิลี ในศรีลังกาตลอดจนรับรองรัฐบาลทหารที่ปราบ Allende ในชิลี

สังคมนิยมในยุโรปตะวันออก

ประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออก ยกเว้น ยูโกสลาเวีย ล้วนเป็นหนี้รัสเซียในการสร้างประเทศของตน อย่างไรก็ตาม ประเทศเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะของตน เช่น ฮังการี ยังเป็นสมาชิก IMF อยู่จนถึงทุกวันนี้ และต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเสรี เชกโกสโลวาเกียมีพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีฐานสนับสนุนจากมวลชนและในปี 1968 ได้รับการเลือกตั้งเป็นรัฐบาล แต่กองทัพรัสเซียบุกประเทศในปีเดียวกัน และรัฐบาลใช้มาตรการเด็ดขาดเข้าควบคุม ส่วนโปแลนด์นั้นเป็นประเทศที่มีพระศาสนจักรคาทอลิกที่เข้มแข็งมาก และยังเป็นสังคมนิยมกรรม โปแลนด์ใช้นโยบายของสตาลิน เกษตรกรรับใช้อุตสาหกรรม ในการพัฒนาประเทศแต่วิกฤตการณ์น้ำมันในปี 1973 - 1974 ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจล้มเหลวและทำให้เกิดขบวนการโซลิดาริตีซึ่งถูกปราบปรามลงในปี 1981

ยูโกสลาเวีย ได้รับการยกเว้นจากอิทธิพลของรัสเซียก็เพราะได้สร้างระบบสังคมนิยมด้วยตนเองมาตลอด กล่าวคือ มีสภาคนงาน สภาท้องถิ่น และการผลิตเปลี่ยนอำนาจหน้าที่เพื่อลดบทบาทและอำนาจของรัฐ และการรวมศูนย์ของพรรค แต่ยูโกสลาเวียใช้นโยบายการผลิตเพื่อกำไรเป็นสำคัญ และละเลยบริการทางสังคม ทำให้เป็นที่วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่า ยูโกสลาเวียหันไปรับทุนนิยมง่ายขึ้น ทั้งสภาคนงาน ก็เป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจในการทำงาน มากกว่าเป็นเวทีตัดสินใจของคนงาน

คิวยา : พิตล คาสโตร และพรรคพวกทำการปฏิวัติในคิวยาในปี 1959 จากสภาพปัญหาสังคมนิยมที่มีการว่างงานสูง และการทุจริตจากพวกชั้นสูงในรูปแบบของ ค่าเช่า กำไร และภาษีตลอดจนคอร์รัปชัน นอกจากนี้ ขบวนการปฏิวัติในคิวยาก็ก่อร่างจากขบวนการชาตินิยม และความพยายามที่จะปลดแอกทางเศรษฐกิจของคนจากสหรัฐ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การปฏิวัติในคิวยาไม่ใช่การปฏิวัติมาร์กซ์วิสต์ แต่เป็นความต้องการของประชาชนที่จะตัดสินใจของตนเอง คาสโตรเองแม้จะเห็นด้วยกับกองหน้าในการปฏิวัติ แต่เขาไม่เห็นความจำเป็นที่กองหน้า หรือ พรรคปฏิวัติจะต้องมีอุดมการณ์มาร์กซ์วิสต์นินนิสต์เขาเชื่อว่า “ผู้ที่ต้องการการปฏิวัติจะสามารถสร้างกองหน้าของตนขึ้นมา ซึ่งอาจจะเป็น

อิสระจากพรรคทั้งปวง” อย่างไรก็ตาม คาสโตร ได้อาศัยแนวร่วมจากพรรคคอมมิวนิสต์ และได้เข้ากุมกลไกของพรรคในเวลาต่อมาด้วย

ในการสร้างสังคมนิยม นั้น คาสโตรถือคติว่า “การปฏิวัติจะไม่ให้ในสิ่งที่ไม่มี และสิ่งที่มีจะมีการกระจายอย่างเป็นธรรมที่สุด” ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังปี 1959 ในคิวยาได้แก่ การพัฒนาชนบทด้วยถนน การชลประทาน และอุตสาหกรรมน้ำตาลที่ทันสมัย ตลอดจนโอกาสทางการศึกษา การบริการสังคม และความเสมอภาคในสังคม

ในทศวรรษที่ 1960 คิวยาให้ความสำคัญแก่การปฏิวัตินอกประเทศด้วย และ เซ กูวารา คือผู้นำสำคัญ โดยมี ริกีต-เดเบเรย์ (ปัจจุบันที่ปรึกษาของประธานาธิบดีมิตเตอร์อง ในฝรั่งเศส) เป็นที่ปรึกษา เขาเชื่อในยุทธวิธี การทหารนำการเมืองของพรรคปฏิวัติและพรรคแยกจากกองทัพประชาชน โดยเขาให้เหตุผลว่า ในลาตินอเมริกานั้น พรรคคอมมิวนิสต์ไม่เคยมีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างเปิดเผยได้เลย แต่หลังการเสียชีวิตของเขา ในปี 1968 คิวยาก็ยกเลิกนโยบายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม สหรัฐยังคงกล่าวหาว่าคิวยาให้การสนับสนุนการการปฏิวัติในนิการากัว และการจลาจลในเฮซัววาดอร์

ประเทศสังคมนิยมที่กล่าวถึงข้างต้นต่างก็ทำทนายฐานะของรัฐสังคมนิยมรัสเซีย ในขณะที่รัสเซียก็ยังสามารถใช้เป็นแบบอย่างการพัฒนาสังคมนิยม และเป็นที่ยิ่งของขบวนการปฏิวัติในโลกด้อยพัฒนาได้ อนึ่งประเทศต่าง ๆ เหล่านี้มีคำถามสำคัญ ๆ ที่จะต้องตอบให้แก่โลก คือ (1) ใครจะเป็นผู้นำหลังจากผู้นำปัจจุบันเสียชีวิตลง และอะไรจะเกิดขึ้นกับประเทศเหล่านั้น (2) ทำไมจึงเกิดความตึงเครียดระหว่างอุดมการณ์มาร์กซ์วิสต์ และ อุดมการณ์ชาตินิยม และ (3) ทั้งเหมาและคาสโตรต่างก็มีความคิดว่า การปฏิวัติยังไม่จบสิ้น

5. พรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันตก (เมื่อมาร์กซ์กลับบ้าน)

ความล้มเหลวของการปฏิวัติในยุโรปตะวันตก (แม้แต่ในเยอรมันบ้านเกิดของมาร์กซ์เอง) และการปฏิวัติที่เกิดขึ้นในประเทศด้อยพัฒนาทำทนายทฤษฎีของมาร์กซ์ที่ว่า การปฏิวัติจะเกิดในประเทศที่ทุนนิยมพัฒนา ซึ่งมีชนชั้นนายทุนและกรรมาชีพที่มีจิตสำนึก นอกจากนี้คำทำนายที่ว่า การปฏิวัติจะเกิดจากตะวันตกไปสู่ตะวันออก ดูเหมือนจะเป็นไปในทางที่กลับกันมากกว่า อย่างไรก็ตาม โลกตะวันตกได้กลายเป็นแหล่งศึกษามาร์กซ์อย่างกว้างขวาง จะเกิดเป็นแขนงต่าง ๆ มากมาย การประชุมสากลที่ 2 เกิดขึ้นโดยแรงผลักดันของโลกตะวันตก ซึ่งเลนินวิจารณ์ว่า เป็นผลงานของนักฉวยโอกาสและจักรวรรดินิยม สากลที่ 2 (1919)

ซึ่งเกิดขึ้นจากแรงผลักดันของเลนิน และเป็นไปตามรูปแบบของพรรคบอลเชวิค คือมีการรวมศูนย์และเข้มงวด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือความแตกแยกภายในพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีสาเหตุจากความหวังของคนบางกลุ่มที่ว่า การปฏิวัติจะมาถึงในไม่ช้า และเมื่อไม่เกิดขึ้นก็มีการวิจารณ์หรือตำหนิตัดเยียนกันเอง แทนที่จะมองดูว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมนั้นยังไม่สุกงอมพอที่จะเกิดการปฏิวัติ ในปี 1934 เกิดสากลที่ 4 โดยทริออดสกีเพื่อต่อต้านกับแนวทางของสตาลิน พวกของทริออดสกีผูกพันตัวเองกับการปฏิวัติสากล ทริออดสกีเป็นตัวแทนของความสำนึกปฏิวัติ และลัทธิ (แนวคิด) ที่เขาสร้างขึ้นจึงใจคนให้เข้าร่วมด้วยอย่างมากมายเพื่อรักษาแนวทางของบอลเชวิค โดยยืนยันศักยภาพของกรรมาชีฟในตะวันตก แนวคิดของทริออดสกีได้รับความสำเร็จในทางปฏิบัติจนไม่มีโอกาสที่จะได้มีอำนาจในมือ เมื่อได้เกิดการวิจารณ์ในแง่ไม่ดีขึ้น ทริออดสกีปฏิเสธประชาธิปไตยแบบชนชั้นกลางและการประนีประนอมในแง่หลักการ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่เกิดการปฏิวัติในยุโรป แต่ก็ยังมีพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศยุโรปหลายประเทศ เช่น อิตาลี ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์มีสมาชิกถึง 2 ล้านคน และเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ที่ใหญ่ที่สุดในยุโรป อย่างไรก็ตาม พรรคคอมมิวนิสต์ของอิตาลีใช้นโยบายที่เป็นอิสระ กล่าวคือ เลือกรับการต่อสู้ทางรัฐสภา และยอมรับว่า การสร้างสังคมนิยมในสังคมที่มีพรรคการเมืองหลายพรรคนั้นเป็นไปได้ ตลอดจนเชื่อว่าในปัจจุบันรัสเซียมิใช่ศูนย์กลางของโลกคอมมิวนิสต์ ในฝรั่งเศสแม้พรรคจะมีนโยบายที่ค่อนข้างเสรีเช่นกัน แต่ไม่มีฐานสนับสนุนเท่ากับพรรคสังคมนิยม นอกจากนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ในฝรั่งเศสยังสนับสนุนรัสเซียในการบุกรุกอาฟกานิสถานและโปแลนด์ ทำให้พรรคยิ่งเสียคะแนนสนับสนุนไปอีก ในเยอรมันตะวันตก พรรคคอมมิวนิสต์ได้รับการยอมรับทางกฎหมายในปี 1971 แต่กลุ่มพลังที่ต่อต้านแทบจะไม่มีเหลืออยู่ นอกจากนี้หมู่นักศึกษาในอังกฤษ พรรคคอมมิวนิสต์แยกตัวออกจากพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย และเริ่มต้นสร้างพรรคใหม่ โดยไม่มีฐานจากกรรมาชีฟนัก และดูเหมือนว่าพรรคจะยอมรับลัทธิมาร์กซ์นิยมในแง่การวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น มิใช่แง่เศรษฐศาสตร์ ส่วนพรรคกรรมกรในอังกฤษ ก็ไม่ยอมรับความตายตัวและลักษณะวัตถุประสงค์ของมาร์กซ์นิยม ส่วนในสหรัฐอเมริกา มีลักษณะแตกต่างจากประเทศยุโรปตะวันตกในแง่ที่ว่า สหรัฐไม่ได้มีประวัติศาสตร์ศักดินา และสังคมค่อนข้างเปิดสำหรับการต่อสู้แบบประชาธิปไตย

ดังนั้นจะพบว่า อิทธิพลของมาร์กซ์ในยุโรปตะวันตกนั้น ปรากฏในการแปลความและอธิบายปรากฏการณ์ในสังคมมากกว่า ในทางปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลง ความจริงในช่วง 1895 -

1920 นั้นเป็นยุคทองของนักลัทธิมาร์กซ์ และมีการต่อสู้อย่างเป็นขบวนการด้วย ทำให้ทฤษฎีได้รับการปฏิบัติอยู่เสมอ ๆ แต่ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่ยุคสตาลิน) นักทฤษฎีมาร์กซ์แยกตัวจากการเมืองโดยเด็ดขาด และนี่เองที่ทำให้ลัทธิมาร์กซ์แยกตัวจากพรรคการเมืองเข้าสู่มหาวิทยาลัย และผู้นำทางความคิดลัทธิมาร์กซ์คือนักวิชาการมิใช่ผู้นำการเมือง

นอกจากนี้ยังเป็นข้อสังเกตอีกว่า มาร์กซ์เองเริ่มจากเป็นนักปรัชญาไปสู่เศรษฐกิจและการเมือง แต่นักลัทธิมาร์กซ์ปัจจุบันเดินสวนทางกับเขา คือ จากเศรษฐกิจการเมือง ไปจบลงที่ปรัชญา ทั้งนี้แมคคิลเลนอธิบายว่า เป็นเพราะทุนนิยมได้เจริญไปมาก และรัฐบาลทุนนิยมมีฐานสนับสนุนจากประชาชนในการลงคะแนนเสียงแต่ละครั้ง

นี่เองเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์นิยมของมาร์กซ์ได้รับความนิยมขึ้นมา ทั้งในยุโรปตะวันออกในฐานะที่ต่อต้านกับแนวคิดสตาลิน และในยุโรปตะวันตกซึ่งเป็นการพยายามเอาแนวคิดดังกล่าวไปดัดแปลงกับแนวคิดด้านอื่น ๆ เช่น Existentialism ของ Sartre ซึ่งผลก็ปรากฏว่า Sartre มองว่าลัทธิมาร์กซ์ปัจจุบันได้ล้มความหมายของความเป็นมนุษย์ไป หรือของฟรอยด์ซึ่งมองว่าเรื่อง “เพศ” เป็นเรื่องสำคัญและเด็กกับผู้หญิงควรจะมีสำคัญในการเข้าใจกลไกการเอาเปรียบและกดขี่ในสังคม นอกจากนี้ยังมีข้อสรุปว่า การปฏิวัติเรื่องเพศนั้นมีความสำคัญมิฉะนั้นแล้วระบบคอมมิวนิสต์จะเสื่อมลง แต่ผู้ที่สรุปได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลในเรื่องนี้คือ Marcuse (ชาวเยอรมัน) ซึ่งอธิบายว่า องค์ประกอบของแรงงานในสังคมทุนนิยม คือความต้องการตามสัญชาตญาณของมนุษย์ได้รับการกดไว้ โดยมีเหตุผลในแง่ความขาดแคลนเป็นสำคัญ

อนึ่ง แนวคิดมาร์กซ์ที่พัฒนาไปยังแตกแขนงเป็น “พวกซ้ายใหม่” ซึ่งศาสตราจารย์ Marcuse

ซึ่งเขียนหนังสือเรื่อง One - dimensional Man ซึ่งมีอุดมการณ์สำคัญที่ขัดแย้งกับมาร์กซ์คือ (1) ไม่เชื่อในศักยภาพของกรรมกร โดยให้เหตุผลว่า กรรมกรได้ถูกกลืนเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว พวกซ้ายใหม่จึงพยายามแสวงหากลุ่มที่อยู่ “นอก” สังคมใหญ่ ซึ่ง McLellan เปรียบว่าแนวคิดนี้เหมือน Anarchist (2) ขณะที่มาร์กซ์ยอมรับเทคโนโลยีของทุนนิยมและแนะว่าสังคมนิยมควรรับเอาไว้เป็นมรดกในการสร้างประเทศ พวกซ้ายใหม่ต่อต้านเทคโนโลยีทันสมัย ตลอดจนอำนาจที่เกิดจากผู้เชี่ยวชาญ (3) พวกซ้ายใหม่มองรูปแบบของจีนและคิวบาเป็นสำคัญ ซึ่งไกลออกไปจากบ้านของตนเอง

นอกจากนี้ ก็ยังมีความคิดของ Gramsci นักหนังสือพิมพ์ที่เป็นผู้นำคนสำคัญในการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในอิตาลี เขาได้สร้างแนวคิดที่ทำทลายมาร์กซ์เช่นกัน กล่าวคือ เขามอง

ว่า มาร์กซไม่ให้ความสำคัญแก่ Ideology ซึ่งมีส่วนสำคัญในขบวนการทางการเมือง โดยเขาสรุปจากความล้มเหลวของมาร์กซิสในตะวันตกว่า เนื่องจากคนไม่เห็นคุณค่าและเขาเสนอว่าควรสร้างวัฒนธรรมสังคมนิยมขึ้นมาต่อต้านกับทุนนิยม เพื่อสร้างทางเลือกให้แก่โลกที่ไม่ใช่ทุนนิยมเพื่อให้พลังของกรรมาชีพได้รับการยอมรับ

(6) บทสรุป

ทั้งหมดนี้คือการพัฒนาแนวคิดและบทเรียนจากการนำเอาแนวคิดของมาร์กซไปปฏิบัติ ราวปี 1930 ได้เกิดนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญคือ Keynes ซึ่งได้เสนอทฤษฎีเพื่อแก้วิกฤตการณ์การว่างงานในช่วงนั้น คือให้รัฐจ่ายเงินช่วยเหลือและเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 โลกทุนนิยมก็ฟื้นตัวขึ้นมา ทำให้คำทำนายของมาร์กซที่ว่า จะเกิดวิกฤตการณ์และการปฏิวัตินั้นไม่เป็นความจริง อย่างไรก็ตามทุนนิยมยังมีปัญหาที่ต้องแก้อยู่เสมอแม้จะมีปัญหาที่มาร์กซเห็นอีกต่อไป

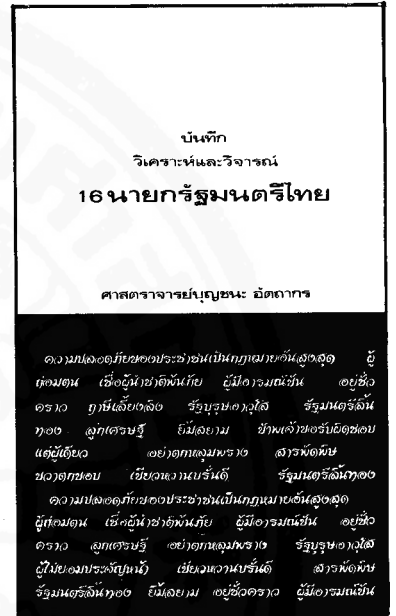
นอกจากความคาดหวังของมาร์กซที่ยังไม่ได้รับการปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตคือ (1) มาร์กซได้ประเมินบทบาทของสหภาพผิดไป ในความสามารถที่จะปรับปรุงสวัสดิภาพของงานโดยไม่ใช้วิธีปฏิวัติและ (2) มาร์กซประเมินพลังและการเติบโตของลัทธิชาตินิยมต่ำไป โดยมาร์กซเห็นว่า ความรู้สึกด้านชนชั้นควรสูงกว่าความรู้สึกเป็นชาตินิยม แต่การปฏิวัติที่กล่าวถึงในประเทศต่าง ๆ เช่น ยูโกสลาเวีย จีน หรือ คิวบา ต่างก็มีแนวคิดชาตินิยมรุนแรงกว่า

ด้วยการเน้นความสำคัญทางเศรษฐกิจ และความเชื่อที่ว่าสังคมนิยมต้องพัฒนาไปเป็นสังคมนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ป้อยครั้งที่เราต้องยอมรับว่า มาร์กซมองธรรมชาติมนุษย์ในแง่ดีเกินไป เพราะมาร์กซสรุปเอาว่ามีทางเลือกอันหนึ่งที่ประเสริฐกว่า ทุนนิยม และมีการจัดระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพมากกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโลกจะถูกทำให้มีดงกว่าที่มาร์กซคิดเมื่อร้อยปีมาแล้ว ลัทธิมาร์กซยังเป็นลัทธิที่มีพลัง และเป็นความหวังของผู้ที่ต้องการเห็นสังคมนิยมเป็นธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม McLellan ได้เตือนไว้ว่ามาร์กซมิใช่ผู้ที่สอนทฤษฎีสังคมนิยมให้แก่โลกเท่านั้น แต่ยังสอนค่านิยมต่าง ๆ ให้กับโลกด้วย ซึ่งเขาคิดว่าอย่างหลังนี้สำคัญกว่า ดังที่เขาอ้างอิง * Ignazio Silone ซึ่งเป็นมาร์กซิสต์คนหนึ่งที่ว่า “จากทฤษฎีต่าง ๆ เราสร้างโรงเรียนขึ้นมา แต่จากค่านิยมต่าง ๆ เราจะสร้างวัฒนธรรม อารยธรรม และวิถีชีวิตใหม่ร่วมกัน”

ระกาวิ น ภูมิตระกูล
สหภาพแรงงานไฟฟ้านครหลวง

ศาสตราจารย์ บุญชนะ อัดถาวร
บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ 16
นายกรัฐมนตรีไทย

หนังสือที่อ่านสนุกและมีเกร็ดของความจริงนั้นก็มักจะเป็นหนังสือบันทึกความจำและในบรรดาหนังสือบันทึกความจำด้วยกันแล้ว บันทึกความจำของนักการเมืองจะเป็นเรื่องชวนให้อ่านเป็นอันมาก โดยเฉพาะนักการเมืองผู้นั้นชื่อ บุญชนะ อัดถาวร ผู้เคยเขียนบันทึกทูตไทยอันมีชื่อเสียงพูดกันเกรียวกราวมาแล้ว

คราวนี้ ศาสตราจารย์ บุญชนะ อัดถาวร อดีตอธิบดี รัฐมนตรีทูต อธิการบดีสถาบันการศึกษา และผู้นำพรรคการเมือง เขียน “บันทึก วิเคราะห์และวิจารณ์ 16 นายกรัฐมนตรีไทย” โดยบอกว่า

เขียนบันทึกนี้จากความทรงจำและประสบการณ์ของผู้เขียนเอง ฉะนั้นจึงมีลักษณะเป็นคำเล่า แต่ก็ก็เป็นคำเล่าที่แยกเป็นข้อ ๆ ด้วยเหมือนกัน ฉะนั้นว่าถึงความกระชับในข้อเขียนจึงมีมากทำให้อ่านได้รวดเร็ว

รัฐมนตรีบุญชนะ ได้หยิบยกลักษณะเด่นของนายกรัฐมนตรีไทยทุกคนในสายตาของท่านซึ่งในหลายกรณีก็ตรงกันกับที่คนไทยบางกลุ่มหรือสื่อสารมวลชนให้นายกรัฐมนตรีคนที่ 3 “เชื้อผู้นำชาติพ้นภัย” หรือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีคนที่ 6 “ญาติเลี้ยงลิง” เป็นต้น

ก่อนอื่นเห็นจะต้องพูดถึงข้อดีของการมีหนังสือเล่มนี้ ก็คือ เป็นบันทึกความจำของนักการเมืองซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีบทบาทในการบริหารประเทศ ตามความเป็นจริงในสมัยจอมพลสฤษดิ์นั้น รัฐมนตรีบุญชนะ ได้มีบทบาทสำคัญที่ไม่ออกหน้าออกตาอยู่หลายเรื่องทีเดียว ฉะนั้นการกล่าวเขียนจึงเป็นสิ่งที่น่านิยม เพราะอดเสียทายแทนผู้ใหญ่หลายคนที่อยู่รอบๆ ในเมืองไทยดี หลายคนที่ไม่ยอมเขียนยอมพูด แม้เรื่องเหล่านั้นแทบจะไม่กระทบกระเทือนใครแล้วก็ตาม บางคนเขียนไว้แล้วก็รื้อเปิดเผยหลังวันถึงแก่กรรม แต่สำหรับรัฐมนตรีบุญชนะ ท่านเขียนมาให้เราวิจารณ์กันได้ในวันเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่และยังสามารถจะชี้แจงโต้ตอบได้ด้วย

จากข้อเขียนถึงนายกรัฐมนตรี 16 คน ที่มีคุณค่ามากที่สุดคือ การเขียนถึงนายกรัฐมนตรีที่รัฐมนตรีบุญชนะได้ทำงานด้วย หรือไม่กี่ที่ อาจารย์บุญชนะได้มีส่วนได้เห็นการทำงานใกล้ชิด ส่วนนายกรัฐมนตรีบางคนที่ย่างไกล ข้อเขียนก็ดูจะไม่ให้อะไรมากนัก แม้ที่ชนะที่แสดงออกก็ดูจะไม่มีเหตุผลรับอย่างหนักแน่นพอ จะมีดีก็คือ รูปแบบการเขียนที่ให้อรรถยย่อของนายกรัฐมนตรีอย่างสั้น ๆ ในแบบเดียวกันไว้ท้ายประวัติของทุกคน

นายกรัฐมนตรีที่คนทั่วไปจำนวนไม่น้อยเสื่อมความนิยมหลังจากพ้นจากตำแหน่งอำนาจ หรือถูกมาตรา 17 เล่นงานในเรื่องทรัพย์สิน รัฐมนตรีบุญชนะก็เขียนเล่าชีวประวัติให้บันเทิงใจ อย่างเช่นกรณีจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร และหากไม่นับจุดอ่อนในเรื่องนี้ เกร็ดชีวิตนายกรัฐมนตรี 2 ท่านนี้ที่รัฐมนตรีบุญชนะเขียนก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจและให้ภูมิหลังบางเรื่องเป็นอย่างดี กรณีการขัดแย้งของรัฐมนตรีบุญชนะกับรัฐมนตรีถนัด คอมันตร์ ดูจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่เดียว เสียคายอยู่หน่อยที่รัฐมนตรีถนัดท่านถนัดพูด แต่ไม่ถนัดเขียน ไม่อย่างนั้นเราจะได้ฟังความข้างรัฐมนตรีถนัดบ้างว่าเป็นอย่างไร หรือกรณีการขัดแย้งกับรัฐมนตรีพจน์ สารสินก็เช่นกัน กรณีรัฐมนตรีพจน์นั้นท่านก็คงไม่ทั้งพูดและเขียนออกมาแย้งอย่าง

แน่นอน

เมื่อรัฐมนตรีบุญชนะเคยทำงานเป็นรัฐมนตรีกับจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอมมา ฉะนั้นทัศนคติของรัฐมนตรีบุญชนะที่มีเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสมัยของสองจอมพลนี้ จึงเป็นสิ่งที่เราน่าจะพิจารณา

รัฐมนตรีบุญชนะได้เขียนว่าจอมพลถนอมประสบความสำเร็จในการบริหารมาก แต่เหตุใดจึงมีการปฏิวัตินักศึกษา ท่านก็ได้วิเคราะห์ไว้ในข้อ 6 ซึ่งการวิเคราะห์ของท่านดูจะให้ภาพเหตุการณ์ของการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม 2516 อย่างค่อนข้างจะผิวเผิน และไม่ชี้สาเหตุของการหมดความอดทนในเรื่องการปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน 2514 ของประชาชนบางกลุ่ม ตลอดจนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและการจับกุมผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 13 คนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

สำหรับที่เขียนถึงจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ซึ่งรัฐมนตรีบุญชนะยกย่องว่าเป็นรัฐบุรุษคนหนึ่งของประเทศไทยนั้น และนิยมว่าจอมพลสฤษดิ์ได้สร้างสถาบันซึ่งเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติซึ่งอ่านดูนั้นตามนัย รัฐมนตรีบุญชนะคงจะหมายถึงสถาบันกษัตริย์ สถาบันนิติบัญญัติ รัฐบาลและสถาบันเศรษฐกิจและสังคม อันได้แก่ สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ กับสถาบันอื่นอันได้แก่ มหาวิทยาลัยภูมิภาค เป็นต้น ตรงนี้มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับสถาบันนิติบัญญัติ เพราะคนเป็นจำนวน

ไม่น้อยที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ดูจะไม่เชื่อว่าจอมพลสฤษดิ์สร้างสถาบันนิติบัญญัติให้แก่ประเทศไทย

จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีที่ตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาจริง แต่ก็ร่างรัฐธรรมนูญเป็นเวลานานมาก นานจนเกินควร นานและไม่เสร็จ จนนายกรัฐมนตรีถึงแก่สัญกรรมในตำแหน่ง ในขณะที่รัฐธรรมนูญร่างไปได้ไม่กี่มาตรา และในสมัยจอมพลสฤษดิ์นี่เองที่คำสั่งคณะปฏิวัติก็ถูกใช้เป็นกฎหมาย และก็เป็นกฎหมายสืบต่อมา ฉะนั้นจึงยากที่จะเข้าใจว่าท่านผู้นี้จะสร้างสถาบันนิติบัญญัติ หรือสร้างรัฐธรรมนูญอย่างจริงจัง

โดยสรุปหนังสือเล่มนี้ก็น่าจะซื้อหามาอ่าน แม้จะราคาแพงมากตั้ง 200 บาท ทั้ง ๆ ที่หนาเพียง 266 หน้าก็ตามที ก็เห็นจะต้องถือว่านักเขียนเป็นคณะระดับรัฐมนตรี และก็คงมีเจตนาจะหาเงินบำรุงมูลนิธิซึ่งเป็นการกุศล ในเรื่องเนื้อหาที่มีข้อเท็จจริงที่พูดถึง “สมุดปกขาว” เกี่ยวกับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ในหน้า 11 นั้น เท่าที่เคยอ่านพบเห็นเรียกสมุดเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า สมุดปกเหลืองมากกว่า ส่วนสมุดปกขาวนั้นเห็นจะเป็นสมุดที่ชี้แจงตอบโต้เรื่องนี้.

นรนิติ เศรษฐบุตร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

GROUPTHINK; Psychological studies of policy decisions and fiascoes
2nd ed. rev&enl. Boston, Houghton Mifflin, 1982 35lp.
By Irving L. Janis

ความนำ

Groupthink ฉบับที่ตีพิมพ์ในปี 1982 นี้ ความจริงเป็นเพียงการขยายและทบทวนเนื้อหาใหม่ในบางตอนจากหนังสือเดิมที่ชื่อ **Victims of groupthink: a psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes** ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1972 โดยสำนักพิมพ์เดียวกัน สาเหตุในการตีพิมพ์ซ้ำในครั้งที่สองนี้คงสืบเนื่องจากหลังจากที่ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง **Victims of groupthink** แล้วก็ได้ได้รับความสนใจและกล่าวถึงเป็นอันมาก และกลายเป็น

เป็นกรณีตัวอย่างเมื่อมีการพูดถึงจุดอ่อนของการตัดสินใจในระบบคณะกรรมการ หรือกลุ่มทำงาน

จากการศึกษาของ Dr. Janis⁽¹⁾ ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนที่หลาย ๆ คนมักจะมองข้ามไป โดยคิดว่าการคิดหรือตัดสินใจเป็นกลุ่มจะทำให้ประสิทธิภาพมากกว่าในลักษณะของ Brain storming ที่เป็นการระดมความคิด balanceซึ่งเป็นการถ่วงดุลย์กันในกลุ่ม equity มีความเสมอภาคและยุติธรรม และประการสุดท้ายคือ creativityที่มีลักษณะสร้างสรรค์

Janis ได้เริ่มต้นหนังสือด้วยคำถามในใจตนเองที่ว่า “ทำไมคนที่ฉลาดหลักแหลมแบบ John F. Kennedy และที่ปรึกษาของเขาจึงหลงเชื่อแผนอันโง่งมของ CIA ได้”⁽²⁾ โดยอาศัยวิธีการศึกษาแบบ clinical study ประกอบกับเหตุการณ์

(1) Dr. Irving L. Janis ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์สอนทางด้านจิตวิทยา อยู่ที่ Yale University เป็นผู้ที่สนใจงานจิตวิทยาในแง่ของภาวะความกดดันและการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติเป็นพิเศษ และได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภาวะความกดดันทางด้านจิตใจให้กับบริษัท RAND Corporation และวิจัยเกี่ยวกับจิตวิทยาคลีนิกอื่น ๆ นอกจากนั้นยังได้เขียนหนังสือออกมาอีกหลายเล่ม เช่น Air war and emotional stress (1951), Stress and frustration (1971), Decision making (1977) และ Counseling on personal decisions : Theory and research on short-term helping relationships เป็นต้น

ภายนอก Janis ได้ตั้งสมมุติฐานว่าสาเหตุน่าจะอยู่ที่ “Groupthink” Janis ได้ยกเอาเหตุการณ์ในอดีตขึ้นมาเป็นตัวอย่างของการตัดสินใจที่ผิดพลาด เนื่องจากสาเหตุของ Groupthink 5 กรณี⁽³⁾ ใน 5 สมัยของประธานาธิบดีสหรัฐฯ คือ

1. FRANKLIN D. ROOSEVELT ในเรื่องการเตรียมการป้องกันการโจมตี Pearl Harbor
2. HARRY S. TRUMAN ในเรื่องการบุกเกาหลีเหนือ
3. JOHN F. KENNEDY ในเรื่องการบุกคิวบาที่ Bay of Pigs
4. LYNDON B. JOHNSON ในเรื่องการขยายสงครามเวียดนาม และ
5. RICHARD M. NIXON – ในกรณี Watergate

(2) แผนการส่งหน่วยผู้ชาติของพวกผู้ลี้ภัยชาวคิวบา ที่ได้รับการสนับสนุนและฝึกฝนจากสหรัฐฯ ให้กลับเข้าไปทำการล้มล้างรัฐบาลของ นาย Fidel Castro โดยการยกพลขึ้นบก ณ อ่าวเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในคิวบา ที่เรียกว่า Bay of Pigs แต่ก็ไม่สำเร็จ ซึ่งเป็นทั้งความล้มเหลวทางการทหารและการเสียหายทางการเมืองสำหรับอเมริกาเป็นอย่างยิ่ง

(3) เหตุการณ์ต่าง ๆ ในรายละเอียดทุก ๆ กรณีมีเพิ่มเติมอยู่ในส่วนท้ายของหนังสือ พร้อมแหล่งข้อมูลและการอ้างอิง

(4) ดูรายละเอียดในหนังสือ หน้า 7 – 9

Groupthink คืออะไร

Groupthink ก็คือ แบบของการคิดหรือตัดสินใจแบบหนึ่งที่มีผู้เข้าร่วมทุกคนมีความสัมพันธ์เกาะกลุ่มกันค่อนข้างสูง (deeply involved in a cohesive in group) พยายามสร้างความเป็นเอกฉันท์ (strivings for unanimity) และลดแรงจูงใจในการเลือกทางเลือกที่หลากหลาย⁽⁴⁾ กล่าวคือ Groupthink ก็คือการที่กลุ่มคนในกลุ่มทำงานหรือในคณะกรรมการมีพื้นฐานความคิด การศึกษา หรือทางสังคม และค่านิยมที่คล้ายคลึงมาอยู่รวมกัน มีความสัมพันธ์เชื่อมั่นต่อกันค่อนข้างสูง และพยายามที่จะหาจุดร่วมของกลุ่ม ขาดการมองถึงสภาพความเป็นจริงและทางเลือกอื่น ๆ เพราะคิดว่ากลุ่มของตนเองถูกต้องแล้ว เชื่อถือได้แล้ว และสมบูรณ์แล้ว ลักษณะของ Groupthink ต่างกับสิ่งที่ Herbert A. Simon⁽⁵⁾ นักสังคมวิทยา ชาวเยอรมันกล่าวไว้ใน The principle of bounded rationality ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพและเกี่ยวกับข่าวสารการตัดสินใจเสีย

(5) Herbert A. Simon, “The New Science of Management Decision” New York : Harper, 1960.

(6) ขอให้ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหนังสือ หน้า 9 – 10, 174 – 175 และ 242 – 245

มากกว่า แต่ลักษณะของ Groupthink เป็นลักษณะทางด้านจิตใจ และการแสวงหาข่าวสารข้อมูล ซึ่ง Dr. Janis ยังได้กล่าวต่อไปถึง Groupthink Syndrome ซึ่งมีด้วยกัน 8 ประการ โดยพอจะแบ่งประเภทใหญ่ ๆ ออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. Overestimations of the group - its power and morality
2. Closed - mindedness และ
3. Pressures toward uniformity⁽⁶⁾

จุดที่สนใจของ Groupthink

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ตั้งใจจะนำเอาความรู้ทางด้านจิตวิทยาเข้ามาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ และนำไปวิเคราะห์ร่วมกับสาขาอื่น ๆ Janis พยายามที่จะเขียนหนังสือเล่มนี้ให้มีลักษณะของ Empirical study 3 ประการ คือ

1. มีทฤษฎี กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติที่จะนำไปใช้หรือพิสูจน์ทดลองพร้อมเครื่องมือ
2. มีข้อโต้แย้ง หรือแสดงถึงข้อบกพร่องของกฎเกณฑ์หรือทฤษฎีนั้น ๆ ในเงื่อนไขที่จะเกิดขึ้นได้
3. มีกรณีเชิงประจักษ์ (empirical case) ให้เห็น

ดังนั้น สิ่งที่น่าสนใจจากหนังสือเล่มนี้ น่าจะพอแบ่งได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ในส่วนที่เป็นเนื้อหาทฤษฎี Janis ได้นำเสนอเกี่ยวกับคำจำกัดความ พื้นฐานการก่อตัวของอาการ อาการที่แสดงออก การขยายหรือหดตัว และการป้องกันหลีกเลี่ยงจาก groupthink โดยเฉพาะ Groupthink Syndrome เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก สำหรับข้อโต้แย้งหรือข้อยกเว้นของ groupthink ก็พอจะมีให้เห็นในกรณีการตัดสินใจของเหตุ

การณ์ 2 ตอน คือ Cuban Missile Crisis และ The Making of Marshall Plan⁽⁷⁾

2. กรณีเชิงประจักษ์⁽⁸⁾ Janis ได้พยายามค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งจากหนังสือ

คำบอกเล่า และหลักฐานอื่น ๆ มาเชื่อมโยงกัน เพื่อให้สามารถที่จะพิสูจน์ได้

(7) แต่ข้อโต้แย้งดังกล่าวจะไม่มีนัยสำคัญเพียงพอในการโต้แย้ง จึงไม่เป็นจุดที่น่าสนใจนัก

(8) กรณีเชิงประจักษ์ที่ยกเป็นตัวอย่าง 6 กรณีคือ การเตรียมการป้องกันการโจมตี Pearl Harbor, การบุกเกาหลีเหนือ,

การบุกคิวบาที่ Bay of Pigs, การขยายสงครามเวียดนาม, วิกฤตการณ์คิวบา, และการจัดทำแผนการช่วยเหลือมาร์แชล, เป็นการศึกษอ้างอิงแบบ secondary source แต่สำหรับกรณีของ Watergate เป็นการศึกษาโดยใช้ primary source

หนังสือเล่มนี้เหมาะแก่ใคร

ถ้าจะกล่าวโดยทั่วไปแล้ว หนังสือเล่มนี้น่าจะเหมาะแก่ทุกคน เพราะมิได้เป็นหนังสือที่เขียนสลับซับซ้อน และใช้ภาษาเชิงวิชาการที่อ่านเข้าใจยาก และ Janis ก็ได้จับเหตุการณ์สำคัญ ๆ มาเป็นตัวอย่งที่น่าสนใจพร้อมทั้งให้ความรู้เชิงวิชาการในตัว แต่ถ้าจะกล่าวให้เฉพาะแล้ว นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจทางด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ ควรจะติดตาม เพราะนักจิตวิทยาควรจะได้อศึกษาถึงความนึกคิด จิตใจความตึงเครียด หรือความกดดันในภาวะการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ นักสังคมวิทยาจะได้ศึกษาถึงเรื่อง ค่านิยม ปทัสถาน กลุ่ม และกระบวนการของกลุ่ม นักประวัติศาสตร์จะได้มองเหตุการณ์ในเชิงวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้อง นักรัฐศาสตร์จะได้มองในแง่การกำหนดนโยบายและภาวะการตัดสินใจ และสุดท้าย นักรัฐประศาสนศาสตร์คงจะได้เห็นถึงกระบวนการและพฤติกรรมการตัดสินใจของกลุ่มหรือคณะกรรมการ และอิทธิพลอ้างอิง (reference) ของบุคคลและกลุ่มคณะกรรมการ

สรุป

ถ้าจะอ่านหนังสือเล่มนี้เพื่อที่จะหาข้อดี หรือจุดอ่อน ก็พอจะมีให้เห็นได้ จุดอ่อนประการแรกคงจะเป็นสิ่งที่ Janis พยายามที่จะตั้งกรอบศึกษาแบบ empirical study ฉะนั้นสิ่งที่ตามมาก็คือการทำทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ให้เป็นระบบ และเป็น network ซึ่งจากหนังสือเล่มนี้แม้ว่าจะได้พยายามจับรวมให้เข้าเป็นขั้นตอนแต่ก็ยังไม่เป็นระบบนัก ส่วนประการที่สองก็คือลักษณะข้อโต้แย้งต่าง ๆ ยังมีไม่เพียงพอที่สำคัญยังขาดการนำเอาหลักการหรือทฤษฎีของข้อโต้แย้งนั้น ๆ มาสนับสนุน แต่สำหรับผู้วิจารณ์แล้วคิดว่าจุดอ่อนเหล่านี้ น่าจะมีใช้สิ่งสำคัญ เมื่อเทียบกับเนื้อหาและแนวทางการเขียนหนังสือของหนังสือเล่มนี้ เพราะประการแรก Janis ได้เสนอเนื้อหาที่ควรแก่การขบคิดของนักการศึกษาหลาย ๆ แขนง และประการที่สองแนวทางการนำเสนอมีลักษณะเป็น interdiscipline ที่พยายามนำเอา approach ของ field หนึ่งไปศึกษาในอีก field หนึ่ง ซึ่งข้อนี้นับว่าหนังสือเล่มนี้สนองได้มาก และเป็นแนวทางการศึกษาที่น่าสนใจมากในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ก็ให้ข้อคิดแก่เราว่า การคิดหรือตัดสินใจเป็นกลุ่มมิใช่จะดีกว่าหรือถูกต้องกว่าเสมอไป และจะยิ่งเลวร้ายกว่าการตัดสินใจคนเดียว ถ้าหากกลุ่มมีสภาพของ groupthink เพราะนอกจากจะได้ผลการคิดหรือตัดสินใจที่ผิดพลาดแล้ว ยังก่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ได้ทำไปนั้นถูกต้องสมบูรณ์แล้ว และถ้าหากจะต้องทำงานหรือร่วมคิดตัดสินใจเป็นกลุ่มเมื่อใดแล้ว ก็ควรจะคำนึงว่า “การที่ยังมีความรักใคร่ ชอบพอต่อกันระหว่างสมาชิกผู้ร่วมทำการตัดสินใจในกลุ่มมากเท่าใดอันตรายของการที่จะเกิดลักษณะ groupthink ก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น”

อนุภาพ ธีรลาภ

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์